JOHANNIS FANTONI

COMMENTARIOLUM

De quibusdam Aquis Medicatis,

ET

HISTORICA DISSERTATIO

De Febribus Miliariis.

AUGUSTÆ TAURINORUM

EX TYPOGRAPHIA REGIA.

M. DCCXXXXVII.

DE QUIBUSDAM AQUIS MEDICATIS COMMENTARIOLUM.

Quarum mineralium fontes compluribus in locis ſcaturiunt, quæ ad Sabaudicam, & Pedemontanam Ditionem pertinent: cujuſmodi ſunt Aquæ Gratianæ, Maurianenſes, Valderianæ, S. Geneſii, & Statiellæ; ac ſuper hiſce ſingulis noſtrarum obſervationum ſpecimina in publicum prodierunt. De tribus, quæ reſtant, præcipuis nunc ſermo eſt, Vinadienſibus, Auguſtanis, & Anſionenſibus; quæ trinæ inter ſe principiorum natura, & manifeſtis qualitatibus differunt. Primæ ſcilicet præcalidæ magna vi ſulphuris excellunt: alteræ, paullulum caloris habentes, in Acidulis numerantur: tertiæ prorſus frigidæ, ac ferrugineæ ſunt. Ita de Aquis noſtratibus, quarum frequentior eſt uſus in mor-

bis, hoc reliquum specimen censendum esse tamquam operis complementum videtur. Nam alii quidem medicati fontes reperiuntur, ut in Alpino tractu Nicienfis Comitatus, nempe ad Vicum *Roccabigliera* vulgo nuncupatum; qui modice calidi, & sulphurati esse dicuntur, vix aliquantulum salsi: attamen iis conservandis curam non adhiberi, neque ad eosdem fieri concursum ægrorum accepimus. Nonnulla porro in Sabaudicis regionibus prædicari solent aquæ minerales*, quarum natura, & medicinalis virtus nondum satis explorata est: aliæque commemorantur antiquitus ad balneum usitatæ, sed longi temporis decursu magis ac magis neglectæ, & denique exoletæ: Propterea nihil opus erat, ut de talibus aquis hoc loco sermonem haberemus. Illud utique denunciandum exteris putavimus, (quis enim ex nostris hominibus id nesciat?) quæ ad Fossanum Balnea valde salubria esse affirmat Hubnerus in altero Geographiæ Universalis volumine, nulla omnino ad idem istud Pedemontii oppidum inveniri.

De Aquis

* Hujusmodi sunt in Sabaudia proprie dicta, non procul a Monmeliano, Aquæ vulgo *de Ribaud*; *de la Ferranche*; *de la Rôchette*: atque in Gebennensi Tractu Aquæ *de Menthon*, sive *de Taloire*. Super hisce singulis Taurinum advectis physica quædam experimenta fecimus. Verum a peritis viris, qui easdem, & maxime ferrugineas in loco ipso diligenter observaverint, idonea documenta expectare licet.

DE AQUIS VINADIENSIBUS.

VINADIUM Cuneenſis Provinciæ pagus eſt, in regione montana poſitus, a quo millia paſſuum amplius tria remoti ſunt fontes ſaluberrimi, uſque a priſcis temporibus cogniti, & Vinadienſes denominati. Scilicet a montis radice, ubi convallis eſt, calidi, & ſulphurei prodeunt, quorum alter ceteris calidior, immo fervidus, majoremque ſulphuris nidorem exhalans, ligneo canali ad balnearia, & *ſudatorium* perducitur: alter minus calens, neque ita palato injucundus, ad potum adhibetur. Pellucidus uterque non acida, nec manifeſte ſalſa, ſed una prævalente ſulphurea qualitate ſenſum afficit. Alia inſuper aqua præcalida ad eum locum confluit, ubi ſubmerſum aſſervatur lutum; ibidemque lenis ebullitio quædam extrinſecus apparet, ſubſilientium calidorum etiam fonticulorum indicium, qui lutum ipſum penetraverunt. Reliquas autem ſcatebras, quarum minimus, ac prope nullus eſt uſus, hic omittendas eſſe duximus. *

* VIOTTUS de fonte quodam ferrato mentionem facit, † qui ad artus roborandos, ne abſoluta curatione redeat arthritis, mirabiliter conferat; idque ab experiente Medico ſe accepiſſe ſcribit. Sed talem, ac tantæ efficacitatis fontem, qui nobis ignotus eſt, nec priſcis temporibus exſti-

Aquarum defluentium rivuli mucosas, & pingues inter saxa particulas deponunt: hæ sensim conglutinatæ in substantiam excrescunt mollem, spongiosam, subviridem, & subflavam, digitum fere crassam, quæ vulgo *muffa* nuncupatur; eamdemque ad aliquod non mediocre spatium perfluentes aquæ supereminent. Ejusmodi substantiæ multas portiones, prius in sole siccatas, vir quidam Vinadio redux ad me olim pertulit, quæ valde contractæ, ac tenues erant, virente colore fusco: aliæ ad candelæ lumen admotæ crepitabant, ignescebant, flammulamque, & levem simul odorem sulphuris emittebant, donec penitus exustæ in pauculum, & subnigrum cinerem abirent: alias aquæ communi biduo infusas reliqui; factæ sunt crassiores minimum sexies, putridum quiddam exhalantes; ejusdemque illius putris aquæ unctuosa superficies apparebat. Atque id etiam adnotare libet (tametsi exigui momenti res agitur) experimenta, quæ modo diximus, duodeviginti annis postquam aridæ *muffæ* ad meas manus pervenerunt, talem omnino eventum habuisse. Sed nihil profecto in hisce Aquis evidentius, quam copia sulphuris

tisse arbitramur. Nam ea veterum Medicorum consuetudo fuit, ut opinione potius, quam certis experimentis adducti, metalla quædam, & vires eorum qualescumque medicatis aquis tribuerent.

† V. Opus Auctoris *De Balneor. Nat. & Virib. cap. de Balneis Vinadi.*

phuris, natura fugacis: demersum enim argentum nitidissimum denigrant, cujus tamen color nativus metalli ab eisdem paullum fervefactis, aut soli aliquandiu expositis, non immutatur. Istæ nimirum volubiles in aquis partes sulphureæ facile avolant, & interim iis, in quæ inciderint, corporibus adhærescunt; præsertim vero cum pinguedineis quadam velut affinitate consociari videntur. Ita ex ingenuis viris, qui ad Vinadiensia balnea diu constiterant, quondam audivi cum dicerent, ova gallinacea igne excocta ad duritiem comedentes, odorem vitelli certe sulphureum se percipere solitos fuisse; id quod aquæ thermali tribuendum putabant, ad quam potitandi causa accedentes oviparas aves interdum ipsi vidissent. Nam & plures quadrupedes, in primis Rupicapræ, Equi, Boves, admonente siti, ad calentes rivulos, nisi ferveat anni tempestas, adire consueverunt; quin etiam aliqui anhelitu laborantes Equi per assiduum ejusmodi potum sanati esse dicuntur. Homines ibi commorantes etsi ad alium quemcunque usum frigidas adhibere solent, quarum fons limpidus, bibendo suavis, ab ædibus balneariis non longe abest; tamen ad sapidi panis confectionem utuntur calidis. Et præcipuam quidem causam, cur aquam thermalem, ut modo diximus, animantes appetant,

in ſaporem quemdam hujuſce laticis ſubſalſum referendam eſſe arbitror, quem ipſæ ſuo peculiari guſtatu percipiant. Aliquis enim revera ſal ineſt huic aquæ ſulphureæ; quandoquidem ejus portio ſalis per ſe ab eadem perfluente ſecedit, ubi finitima inter ſaxa terramque ſenſim congeritur: ibidem vero per æſtivos dies recenter ſepoſitum fruſtra quæſieris, cujus nempe ab aqua decedentis concretio brumali tantum, non alio anni tempore, perfici poteſt. Talis igitur concreti ſalis acervus cum aliquando mihi allatus eſſet, ea copia colligi eumdem potuiſſe minus admirabar; quod longo temporis ſpatio (eſt enim alpina regio illa perdiu frigida) is paullatim accumuletur: cum alioqui paucum in aqua ipſa contineri per evaporationem cognoverim: nam grana ſalis quinque, raro ſex a libris aquæ ſingulis relinquuntur: eam ſcilicet igne leni evaporandam curavi, quæ ad potum adhibetur. Albidus hic ſal, terræ partibus vix ullis admixtus eſt, ſapore quodam inſtar cibarii ſalis acuto. Cum acidis liquoribus non efferbuit. Aqua communis eo ſale ſatura nullam inter initia, tum aliquantulam viriditatem ſyrupo violarum lente induxit. Eadem infuſa in ſolutionem ſacchari ſaturni modicum quiddam tardiſſime dejecit: addita vero ad ſolutionem argenti albam illico materiam

coe-

coegit, ac deturbavit. Quid plura? concreti salis fragmenta in candentes carbones injeci: admodum illa crepitarunt, ac minutatim dissiluerunt; ut idem propterea sali communi simillimus videatur.

Præter ejusmodi salem, & sulphuris copiam, ceterorum vestigia fossilium in Aquis Vinadiensibus deprehendi minime potuerunt: quamquam RAINAUDUS & nitrum in iis existere, & alumen, & vitriolum firmissime asseveret*. Ad ipsarum enim scaturiginem facto per heliotropium, itemque per gallam experimento nulla penitus mutatio, vel multis post horis, apparuit: ita ut eædem carere tum aluminoso, tum maxime vitriolico sale videantur. Sediminis autem, quod ab istius laticis evaporatione relinquitur, probe siccati, atque in ignem projecti qualemcumque fremitum pro indicio nitri fortasse RAINAUDUS, & alii quondam Medici habuerunt. Arbitrari quidem licet aquis thermalibus inesse principia quædam subtilissima, & volatilia, ut ideo efficaciores illæ censeantur, quo propius ad fontem bibuntur: sed ea nos elementa perquirimus, & certissima reputamus, quæ sensibus attingi, ac demonstrari possunt. Ceterum unius attenuati sulphuris, totoque latice diffusi

* V. Auctoris librum, qui inscribitur *De Bagni di Vinaglio Tratt. 2. cap. 4.*

fusi, & cum illo, quem indicavimus, modico sale consociati, egregia sane virtus est in Thermis Vinadiensibus. Ad solvendos autem lentores, abstergenda atque expurganda viscera qui paulo acriorem medicinam requirunt, hi percommode, ut moris est, marinum salem aquis adjiciunt. Quamquam ipsa hæc vetus, & communis omnium consuetudo minus probanda videtur: cujusvis enim temperamenti simul & morbi ratio habenda est. Scio nonnullis in eum vulgarem modum inchoatam curationem valde molestam fuisse, quæ postea, cum solis iidem aquis, vel addito subinde nitro uterentur, prospere procedebat: nulla jam sitis, dejectiones moderatæ, fluxus urinæ uberrimus. Tametsi aliis e contrario evenisse meminimus, ubi maxime viscerum motrices fibræ torperent, primæque essent corporis viæ lento humore impeditæ; hi primis diebus ignavas & inertes aquas graviter ferentes, deinde admixto eis sale & cibum magis appetebant, & opportune recrementa, magnoque cum levamine expellebant. Nec vero admodum credibile est ejusmodi consuetudinem antiquitus a Medicis inductam fuisse, qui nempe electuaria, pilulas, syrupos, cetera ex officinis medicamentariis petenda in medium protulissent. id potius excogitatum a rusticanis hominibus existimo, qui salem com-

communem in promptu habere, ac pluris facere soliti sunt; ipsique etiam primi, ut opinor, alpinam, atque desertam regionem illam invisentes, novis ibi fontibus detectis, manifestas eorumdem qualitates curiose observarunt, deinde virtutes ad mala quædam corporis suopte ingenio exploraverunt. In aliis quibusdam regionibus, præcipue montanis, ubi aquæ calidæ reperiuntur, ex vetusto quoque more sal communis eisdem bibendis admiscetur: quem propterea morem vix mihi dubium est, quin exploratores primi salubrium ipsorum fontium indigenæ ad usum medicinalem simili ratione traduxerint: quemadmodum inter omnes constat, diversi generis remedia, paratu facilia, quæ in variis terræ locis vel incultis atque asperis natura gignit, ab agresti & rustica gente sagaciter inventa esse, utiliterque ad plures morbos adhiberi. Sed redeamus ad vulgarem usum nostrarum thermalium. Ægri curriculum potationis aggrediuntur ducto initio ab aquæ libris ferme duabus; & primo saltem poculo addunt salem marinum cochleari mensura; inde plus bibere, & gradatim pergunt in dies singulos, donec ad summam aquæ dosim pervenerint, octo nimirum, vel decem librarum pondo definitam: tum gradibus pariter ab ea recedentes saccharum ple-

rique substituunt sali: atque hæc spatio novem dierum perfici solet curatio. Summam dosim illam, ut imbecilli homines attingere nec debent, nec facile possunt; sic alii ætate & viribus valentes prætergredi volunt, ita ut ducentas nonnulli, immo trecentas interdum uncias excesserint. Sed aliqui & diutius, quam consuetudo ferat, & satis copiose bibunt non intermisso stimulo salis. vere enim contumaces quidam morbi efficacem ejusmodi medicinam postulare videntur, si modo hanc ipsam ægroti sine gravi molestia sustinere queant. Memini robustum virum, carnoso & subpingui corporis habitu, quondam ischiade afflictum, postea frequenti podagra, tum vero etiam continuo cibi fastidio, viscerum obstructione, tibiarum œdemate laborantem, ad Vinadienses Thermas se contulisse: hic bene susceptam curationem ita prosecutus est, ut minime dubitaret longiori tempore pocula permulta quotidie exhaurire, cum perpetua salis additione: commode per alvum, & renales vias aquæ secedunt; appetitus reviviscit; mala cetera mitescunt: deinde balneo per dies plurimos, tum stillicidio utitur, & luto; nec denique *sudatorium* prætermittit. hisce omnibus ordinatim, strenue, ac toleranter peractis, meliore admodum valetudine, hilaris ac læ-

tus

tus in patriam redivit. Altero autem anno, itemque tertio ad Aquas magna fiducia profectus tantum revera ex iis, quantum sperare potuerat, fructum retulit, ut accessiones quoque podagricæ in reliqua ejus ætate rariores essent, multoque mitiores: illuc interea longis intervallis revertebatur, moderato potu contentus: & cum a medio fere Junio, propter conditionem loci, concursus fiat ægrorum ad Balneas; ipse Septembri, cum propitia incideret anni tempestas, ibi est, aquas bibendo, citra incommodum immoratus. Sed generatim curationem sic instituere tutius est, ut desinente Augusto illinc, re omni absoluta, discedatur. Namque in eo tractu aura frigidula vel æstivis mensibus identidem spirat, a qua cavendum est iis maxime, qui balneo utuntur. Ac bene sibi prospiciunt, qui famulatu, & idonea suppellectile instructi privatim domi lavant, quod a communibus lavacris, ob eam caussam, reditus in diversorium periculosus sit. Et multo quidem major adhibenda cautio est ab usu vaporarii, ubi præcalida & continua exhalatio efficit, ut brevi tempore totum ægri corpus immodicis sudoribus perfundatur. quamquam enim is bene abstersus, & siccatus placide ac satis in lecto requieverit; si tamen inde e conclavi protinus exeat,

gra-

gravem noxam, interveniente aeris intemperie, percipiet. Aestuosum profecto & valentissimum id remedii genus est ad rheumatismum, ischiadem, paralysim, articulorum affectiones, ceteras pertinaces, potissimum a frigidis, ut vocant, humoribus progenitas. Atque hæc per viam vaporis curatio paucis diebus peragi solet: altera vero etiam efficax per illutationem longius producitur. Primo quidem ad Vinadienses Thermas, ubi lutum hodie reperitur, ibi nullum fuisse dicitur; postmodum indigenæ sepimentis exstructis in medium concavum spatium idoneam terram deportaverunt: itaque illorum hominum industria mirabiliter ad ipsam se adjunxit naturam: ex tali enim terrena materia, fervidis aquis sulphureis, quo modo diximus, assidue imbuta & satura comparatum est egregiæ virtutis lutum, cujus massam quoque omnem exuberantes aquæ supereminent. Porro ad illud supplendum, quod temporis diuturnitate absumptum in curandis ægrotis, vel casu aliquo dispersum fuerit, interdum eo deferri cujusdam cretæ portionem intellexi olim ex ingenui viri narratione, qui sæpe ad Thermas profectus multam cum balneorum ministris consuetudinem habuerat. Utcumque res sit, explorata jampridem istius luti virtus & plane cognita est, ut nihil opus esse

videatur plures in hunc locum observationes adducere. Sed illam minime prætereundam puto, quæ amplius octoginta ab hinc annis OLAO BORRICHIO renunciata (dum ipse, in Italiam iter faciens, paullum esset in hac urbe commoratus) maxime rara, & commemorabilis visa fuit; adeo ut idem vir doctissimus eam litteris consignatam reliquerit *: *Marchio*, inquit, *de Pianezza*, *Musarum & Charitum delicium*, *cujus humanitatem & virtutes Augustæ Taurinorum prolixe expertus sum*, *longa impotentia dextri brachii afflictus*, *suasu Protomedici Torrini concesserat ad Thermas Vinadienses*, *ibique luto calente in tertium usque mensem quotidie perfrictus a Chirurgo* BORELLO, *in gratiam cum sanitate rediit*, *singulari fricantis etiam Chirurgi emolumento*. *Hic enim postquam triginta tum annis digitum incurvum circumtulisset*, *nullo non frustra adhibito remedio*, *incisis in maximo quodam cum Turcis conflictu tendinibus; hic*, *inquam*, *dum alii vacat curando*, *sensit paullatim ex limo medicato calorem nativum recreari*; *hinc ultra solitum digitum exporrigi sine dolore*, *tandem plane restitui*, *quem & sanum*, *exporrectumque mihi ostendit*, *sola relicta cicatrice amplissima*. Hactenus BORRICHIUS. Profecto impotentis jamdiu brachii sanatio illa notatu digna est, in

* *V. Medic. Septentrion. Collat. Tom.* 2. *pag.* 855.

in efficaci quidem, sed ad tertium usque mensem continuato medicamine posita: id quod in plerisque hominibus, & prope omnibus, factu difficillimum; in prænobili, & opulento, &, quod longe maximi momenti est, sapientia doctrinaque ornatissimo viro facile fieri potuit. Ob eam quoque causam, videlicet ægroti constantiam in adhibendo remedio, vel eidem ipsi nihil tale opinanti Chirurgo prospere evenit: cui lutum octies aut decies, ut multorum mos est, affectæ parti applicitum vix quicquam profuisset; longo autem spatio temporis pedetentim & gradatim res ad salutem processit: recreari nativus calor cœpit; deinde digitus aliquantulum exporrigi, qui denique omnino est restitutus. Porro id genus morbi adeo inveterati fortuita curatio ipsos artis magistros docere videtur, quasdam ægritudines natura sua, vel diuturnitate quodammodo insanabiles, a congruente remedio patienter, & placide administrato, posse aliquando percurari. Namque, ad illutationem quod attinet, alterum peccari solet, quod festinanter in curatione procedatur; alterum, quod nimis calidum lutum usurpetur. Cautissime hi faciunt, qui præsertim ab initio temperatum imponi laborantibus membris jubent: ac tale propemodum esse dicitur in fossa limum supe-

ſuperius; reliquum æſtuoſum quod ex profundo extrahitur, ita ut a nonnullis vix aut ne vix quidem tolerari queat. Ceterum de ſanato digito BORELLI, inter noſtrates celebris olim Chirurgi, dubitare quiſquam poteſt, an inciſa fuiſſet in totum pars tendinoſa, an vero ſaltem aliquatenus; id quod multis fortaſſe vero ſimilius videbitur. Sed quantulacumque demum iſta ponatur inciſio, ejuſmodi certe fuit, quæ poſt inductam vulneri cicatricem, eamque, notante BORRICHIO, extrinſecus ampliſſimam, nullo modo aptum ad porrectionem digitum perpetuo reddiderit; ut eidem propterea vis illa movens, unius tandem luti auxilio reſtituta, ſingulare quiddam, & admirandum jure optimo reputetur.

DE AQUIS AUGUSTANIS.

TArantasiæ finitima est Augustani Ducatus regio, ubi Minerales Aquæ scaturiunt, haud procul a Curia Majore; qui pagus ab Augusta Prætoria sexdecim fere milliariis distat. Duæ sunt autem præcipuæ scaturigines, quarum alteri *Victoriæ*, alteri *Margaritæ* nomen a majoribus nostris impositum fuit.

Aqua *Victoriana* tepens ac limpida est, subsalso acidulo sapore, quæ statim hausta ex fonte halitum quemdam dicitur, nares titillantem, emittere. Ubi eadem primo excipitur & congeritur, contiguæ terræ ac lapidum superficiem subrufa materia, velut ochra paullum torrefacta, obducit; indeque profluens alia dimittit sedimina, quæ tofaceas albicantes, alicubi subrufas, maximeque cineraceas concretiones efficiunt: sed inter eas aliquæ nativo tufo duriores, & minus cavernosæ sunt. Ab aqua etiam in vasis reposita diversæ complures particulæ, quasi recrementa, paullatim vi sua decedunt. Etenim in ea, ceteroqui pellucida, quæ anno 1725 circiter medium Augusti ad nos diligentissime perlata fuit, albida passim cor-

pufcula

puſcula, flocculorum inſtar, conſpiciebantur: cujus aquæ plena cum in loco ſubterraneo lagena diu permanſiſſet, ad hujus fundum, & latera frequentes hærebant albidæ ac tenues cruſtæ, præter majuſculas ex eodem genere duas, quæ plane ſubſiderant. Poroſæ admodum lamellæ hujuſmodi omnes acrem ſaporem vix ullum habebant, ac dentibus contritæ aliquantum crepitabant. Decennio poſt aqua ſub finem Julii menſis recenter huc advecta conicum ſcyphum replevi, apertumque dies aliquot ſepoſui: facta eſt in ſumma ejus ſuperficie, perinde ut in aqua calcis, pellicula ſubtilis, quam ſaporis expertem inveni. Sed ipſo quoque latice repletam lagenam cum biennio aſſervaſſem domi, ac demum apertam in ſole æſtivo collocaviſſem, paucis poſt diebus ſupernatantia lamellarum ſegmenta diverſæ amplitudinis apparuerunt. Eamdem hanc aquam una cum talibus ſegmentis, & ceteris excuſſis, quæ vaſi affixa erant, percolavi; atque in colo chartaceo materia ſatis multa, terreſtris, & prope inſulſa remanſit.

Omnino autem ex aquis *Victoriani* fontis leni igne evaporatis ſedimenti ſcrupulum circiter unum pro ſingulis aquæ libris colligebam. Ex albida id materia conſtat, acuto ſapore; nam ſalis partem minimum ſex-

tam continet, ut habitis per lixivium experimentis cognovi; atque hic a terrea substantia secretus, bene siccus, multiplici licet charta inclusus, facile humescit. Sali instillatus chalcanthi spiritus lenissimum quemdam fermentationis motum excitat, fortasse ob aliquas terræ partes ad salem ipsum, haud penitus expurgatum, adhuc hærentes. Ejusdem solutioni adjecta solutio mercurii sublimati albidum liquorem efficit; additoque saccharo saturni magis albescit liquor; deinde coalescentes albæ particulæ, gravioresque factæ, sedimen in fundo vasis constituunt; ex una vero alteraque gutta solutionis argenti uberior subsidentia, & breviori tempore contingit: atque hæc naturam salis fossilis indicare videntur. Quæ autem a sedimento aquarum sejuncta fuit terrena & pane insipida materies, a spiritu vitrioli continuo fermentatur; item a spiritu salis, multæque, & amplæ simul bullæ exsurgunt. Sed alcalinæ indolis quiddam in ipsis etiam aquis per admixtionem syrupi violacei patefactum est: quamquam enim color non subito immutetur, tamen paucis horæ momentis subviridis, & gradatim viridior apparet. Insuper ab affuso guttatim acido spiritu commotio quædam excitatur; unde frequentes in aqua fiunt bullulæ, quæ summam ejus superfi-

perficiem celeriter petunt. Et quia res aliæ facile ad alias mentem revocant, idem quoque explorare libuit in ea terrestri materia, quam naturaliter separari ab aquis defluentibus, & sensim lapidescere dicebam. Nempe hujusce tofi solido segmento instillavi spiritum vitrioli; & confestim exorta est lenis fermentatio, quæ diu perduravit. Porro autem in alio ejusmodi fragmine pulverato gutta ejusdem spiritus magnam illico ebullitionem commovit, intereaque majusculæ passim bullæ in sublime ferebantur.

Sed quamquam hæc toto latice diffusa est materies alcalica, tamen in eodem ipso nihilominus liber, ac velut intactus manet sal quidam acidulus, quippe qui gustatu haud obscure percipitur, tum idoneo experimento demonstratur. Namque ab infusa heliotropii tinctura in aquis recens e fonte haustis coccineum, & in transvectis saltem rubellum colorem protinus liquor accepit; quem in aperto calice cum ad posterum diem data opera seposuissem, color is in purpureum descivit: quemadmodum per additionem heliotropii dumtaxat purpureus cernitur, si pridie aqua in patulo vase reposita fuerit. Per æstatem anni 1735, quinto post die quam aquæ huc perlatæ fuerant, cum sæpe lagenam ad eas explorandas aperuissem,

tum fere ad dimidium depletam, nec satis bene occlusam reliquissem; exactis postmodum horis quindecim superstitis aquæ portio altera cum heliotropio colorem subrubellum exhibuit; in altera vero, quam decem inde alios dies ad renovandum experimentum servaveram, purpureus tantummodo, & fere violaceo similis color apparuit; qualem in aqua me observasse memini, quæ ad unum pluresve annos in lagenis accuratissime obturatis permanserat, atque his quidem in subterraneo loco repositis: tametsi eadem plerumque limpida, & levis cujusdam saporis subacuti etiam tum particeps quodammodo esset. Neque id tamen omittendum est, aliquando repertam fuisse in lagenis nonnullis rite occlusis aquam translucidam, quæ nihilominus halitum quemdam insuavem, quasi sulphureum, exhalabat. In hac autem ipsa æque ut in alia ex eodem fonte desumpta, quæ nihil quicquam olebat, biduo immersus nummus argenteus innatum colorem suum retinuit. Argentum quoque foliatum aquæ super ignem evaporanti impositum fuit usque eo, dum totus pæne humor absumptus esset; neque metalli color immutatus est. Semel accidit, ut collocato vitreo vase tum in umbra, tum in sole, nummus aqua submersus aliquantum alboris amiserit. Ceterum

memo-

memoriæ teneo plenam lagenam, exquisite obturatam, amplius novem annos me asservasse in cella subterranea; aquam vero invenisse limpidam, modici saporis, quæ nihil injucundum, nihil odori sulphureo simile habebat.

Sed in aquis etiam *Victorianis* num quid ferrugineum contineatur, aliquoties indagandum putavi. Sunt enim qui ab indita galla confestim eas colore violaceo, postea subnigro infectas se vidisse mihi affirmaverint, quin immo litteris prodiderint. Hi scilicet experimentum ad ipsas scaturigines optabili exitu fecerunt: sed mihi non ita evenit, sæpe experienti in aquis diligenter ac recens, diversoque anni tempore in hanc urbem advectis. Etenim cum gallam pulveratam adhiberem, initio facta est mutatio nulla; deinde sublimis apparebat nubecula; paucis post horis in toto liquore disjectæ cernebantur concretiones, ad fundum vasculi lapsu lentissimo accedentes; tum subvirescere liquor incipiebat, & saturam denique viriditatem consequebatur. Aquis autem adjecta gallæ tinctura, post horas circiter duas, magnam turbationem inferebat; hinc plures undique dispersi flocculi, eorumque nonnulli cito subsidentes: elapsis horis quindecim vasculum denuo inspiciens, corpuscula quædam

in liquore turbido & viridi ſparſim innatantia, quædam ſedimentum conſtituentia, reperiebam. Atqui concretiones ejuſmodi, viridemque colorem in aquis medicatis efficere ſolet galla, in quibus alcalicum quiddam terreſtre, vel ſalſum contineatur. Sed unum tandem experimentum in *Victorianis*, ſub æſtatis finem huc allatis, melius aliquando ſucceſſit. Nam licet ab infuſa gallæ tinctura nihil inter initia immutaretur color, poſtmodum ruſſeus ſenſim apparuit, & paullo magis poſtridie, cum turbidus eſſet liquor; quem octo elapſis diebus adhuc turbulentum, colore bætico, inveni. Itaque ex iis omnibus, quæ dicta ſunt, præclare intelligitur, aquis procul a ſcaturigine tranſvectis, quantum volatilis illius ſpiritus evaneſcat; ſimul vis ipſa elementi martialis, vel, ut aliqui volunt, vitriolici, quam valde imminuatur.

Hactenus de *Victoriano* fonte: ad alterum veniamus, cui *Margaritæ* nomen datum fuiſſe diximus. Hic pellucidam & aliquantum calidam aquam ubertim emittit, quæ ſubacuto, & nonnihil etiam acidulo quodam ſapore ſenſum afficit. Initio profluentem illam excipit ligneus canalis, qui rufa & molli materia terreſtri oblinitus cernitur: collectum ejuſmodi recrementum, cum exaruit, friabile eſt, & ochræ pauliſper torrefactæ ſpeciem

ex-

exhibet. Ubi aqua ligneum canalem prætergressa est, simili sedimine, sed paullo minus colorato, & minus molli terrenus alveus, & sparsi per hunc lapides obducti sunt; atque illud idem, prout aquæ mineralis rivus ad exitum suum appropinquat, magis concretum, & compactum invenitur. Talis materiæ portionem ex memorato canali deprom̄ptæ simul cum aqua communi agitabam in vitreo vasculo, tum vitrioli spiritum instillabam: statim oborta est fermentatio, quæ amplius horas duas perduravit: interim extricatæ hinc & illinc a subsidente materia complures particulæ in sublime ferebantur: absoluta omni commotione liquorem transfudi rubellum & pellucidum, terra superstite, coloris maximam partem luteoli, minimam subcinerei. Atque acidi quidem spiritus cum hac una terræ portiuncula cineracea conflictus fuit, neque omnino ullus cum ea rufa & copiosa materia, utpote quæ ad experimentum separatim adhibita nullo pacto fervebat; perinde ut ipsa communis ochra nihil ab eodem acido liquore commovetur. Illa igitur substantia, quam ochræ paullum torrefactæ, coloris causa, comparavimus, intermixtas partes aliquas ex alio genere terrenas, & alcalicas continet, ab eodem ipso fonte profectas. Aqua enim ca-

lore

lore modico evaporata sedimentum reliquit albidum, cujus quantitas tertia parte minor erat, quam residui ab evaporatione *Victorianæ*: & paullo etiam minus acuti saporis mihi visus est sal elicitus per lixivium, qui septimam tantummodo sediminis partem constituebat. Sali guttatim affusus chalcanthi spiritus lenem commotionem facit. Terrestris autem a sale sejuncta materies, iterum lota, siccata, & prope insipida, cum aceto distillato protinus confligit; atque in eadem spiritus vitriolicus fermentationem cum aliquo fremitu & bullulis excitat. Sed in aqua ipsa hujus fontis, ut de *Victoriana* meminimus, alcalicum quiddam, adjecto syrupo violarum, deprehenditur: liquor enim aliquot post horis viridem colorem acquirit.

Nostræ vero expectationi minus respondit experimentum, quo acidus sal, si cuipiam inest liquori, demonstrari solet. Nimirum aqua illico hausta de scaturigine quamquam ab heliotropii pulvere inspersо bene rubicunda fiat, quemadmodum ab experiente viro accepi; tamen in eadem ad nos allata (id quod semel & iterum exploravimus) ne levissimi quidem nota ruboris apparuit. Tametsi per eam sulphuris tincturam, quæ cum viva calce paratur, continuo liquor omnis lactescebat, gravioremque odorem sulphureum

reum exhalabat: hoc videlicet probabile indicium esse potest residui cujusdam subacuti salis, qui etiam acidi particeps bibentibus nonnullis videtur. Nec porro cum aquis huc advectis gallam permiscendo colorem illum cernere mihi licuit, sive violaceum, sive nigrum, quem aliqui asseverant juxta fontem se conspexisse. Namque ab affusa gallæ tinctura nihil primo die immutatus est liquor; postridie mane virescentem, vespere satis viridem reperi. Ex terreo quidem & alcalico sedimine quoddam vestigium substantiæ martialis deprehendere aliquando visus sum. Etenim cum albidam primum terram illam aquæ communi, deinde tincturam gallæ adjecissem, magis turbidum liquorem fieri, & paullatim fuscum animadverti: post aliquot dies cum prope omnis humor æstivi solis calore evaporasset, residuum in fundo calicis atrum inveniebatur, atque illius tota superficies concolori crassamine obducta. Sed idem fere evenit, cum ad vivæ calcis solutionem tinctura gallæ adjecta fuit: postquam enim humor sensim totus evanuit, in radio solis collocato vase, ad hujus latera, & fundum hærebat nigra materies, quæ derasa quasi fuliginem repræsentabat. Aquæ Augustanæ sedimentum terreum, bene ablutum, siccatum, & torrefactum, ex eo etiam

cum terra calcaria similitudinem habere aliquam videbatur, quod amaritudine quadam gustatum afficiebat, ut eadem calx illa, quam ad experimenta delegeram, id est calcem vulgo fortem a nostratibus appellatam.

Quæcumque vero alia peculiaris natura sit terrenæ & subsalsæ materiæ, particulatim diffusæ in aquis Augustanis, verisimile est in eodem isto principio maxime positam esse vim abstergendi viscera, & alvum subducendi: qua nimirum facultate *Victorianæ* ob talis materiæ majorem copiam alteris excellunt. Eademque vis illa idcirco minor esse solet in aquis longe transvectis; quia sensim ab his terrestres particulæ secedunt, quas partim lagenis adhærescere, partim subsidere diximus. ad vias quidem renales utriusque fontis aquæ, procul etiam translatæ, facilem plerumque aditum habent. Omnino autem nostrarum efficacior virtus est, sicuti ceterarum prope omnium, si proxime scaturiginem bibantur. Quibus vero ægrotis Augustæ Prætoriæ immorari opus est, hi novis identidem & nocturno tempore advectis commode uti possunt: ita scilicet earum subtilia & actuosa elementa non adeo multa evanescere solent. Ceterum haud paucos mihi cognitos homines enumerare possem, qui ex malo hypochondriaco, viscerum obstructione

ne, affectibus renum a pituita & arenulis; cibi fastidio, doloribus intestinorum, tum ex genere quodam vertiginis, ubi lentitudo esset impuri sanguinis, atque aliis præterea tardis morbis laborantes, ab usu aquarum, præsertim repetito, non mediocre levamen obtinuerunt.

Sed illud de Augustanis minime omittendum puto, quod fere aliis medicatis aquis commune est; eamdem videlicet in iis efficacitatem non perpetuo reperiri. Equidem *Victorianas* memini circiter medium Julium anni 1636 in hanc urbem allatas fuisse, quarum imbecilliorem vim sensus judicio, factisque experimentis cognovimus. eoque tempore viri quidam, hauriendis a fonte aquis, & accurate in vitrea vasa reponendis præfecti, non modo id ipsum animadverterant, sed etiam e scatebra multo uberius, quam proximo superiore anno, aquas profluere. Cujus rei causa ad majorem nivium copiam, in eo tractu montano adhuc liquescentium, merito referebatur: & revera insequentis Augusti initio vena minus abundans, & aquæ valentiores esse cœperunt. Ac permagni sane interest, ut integra & actuosa illarum virtus sit: robusti enim, quam morbus postulaverit, valentiorem medicinam in *Victorianis* reperiunt; ceteri *Mar-*

garitæ

garitæ aquas deligunt, vel prioribus, adjecta portione aquæ communis, utuntur. Quod autem plerique, ut moris est, curationem summa æstate aggrediantur; saltem bene sibi consulunt, qui natura calidi & graciles lavant per aliquot dies in aqua simplici, antequam bibere incipiant, & iterum, cum bibendi finem fecerunt. Etenim aquæ medicatæ, quibus resolvendi & evacuandi virtus data est, universo corpori commotionem, calorem, siccitatem inferunt. Quapropter ad ejusmodi corrigendam intemperiem parata ex pullis gallinaceis juscula cum emollientibus herbis & refrigerantibus, præter alteram lavationem, sæpe a Medicis commendantur.

Atque hæc breviter loquuti sumus de Fontibus duobus Augustanis, qui fere ab anno 1680 cum magno usui esse cœpissent, his quoque temporibus frequentari solent. Namque alia quondam cognita scaturigo non ignobilis a proximo exundante fluvio consumpta est: ceteræ autem exiguæ & superstites vix ullius momenti sunt. Sed non ita pridem compertum esse fontem accepimus in ea regionis parte, quæ ab indigenis *La Saxe* appellatur; idemque huic Fonti nomen tributum fuit. Vena satis fecunda esse dicitur aquæ propemodum frigidæ, perspi-

cuæ

cuæ, sapore subacido, halitu sulphuroso; qui tamen gravis odor, aqua in lagenis alio translata, evanescat. Quo loco exoritur, paullulum albidæ viscosæque materiæ deponit, inde profluens tenacem quoque aliam, colore tum subflavo, tum fusco, & sulphureum 'quiddam redolentem. Nonnullis ab hinc annis ut aquæ illius plena ad me mitterentur vitrea vasa duo curavi: in altero limpida erat sine ullo acore, tantumque inferior ejusdem portio turbida: in altero pellucida omnino, & aliquantulum acidula, ut ab infuso heliotropio subrubellum colorem exhiberet. Cum pulverata galla experimentum feci: liquor ab initio nihil immutatus, paucis post horis coloratior ac turbidus apparuit. Aqua omni ad ignem lenem evaporata terrenum sedimen inveni, surfuraceum, & luteolum, interjectis micis quibusdam perexiguis & lucidis: quo ponderato sedimine cognovi grana ejus circiter septena in singulis aquæ libris contineri. Talis materiæ facta infusio in aqua communi insuavis gustatu, nihil propemodum salsa, adjecto syrupo de violis nullam coloris mutationem tulit. Terram ab infusione residuam, bene siccatam, cum aceto acerrimo leniter ac diu fermentescere, & vehementer cum vitriolico spiritu animadverti.

Equidem ſcio mirificas & plane ſingulares aquæ iſtius proprietates & medicas vires celebrari a nonnullis cœpiſſe, ut primum cognita fuit, neque adhuc ad graves morbos adhibita. Verumtamen ſi eamdem in acidulis numeramus, præſtantiores ceteræ videntur Aquæ Auguſtanæ; ſin potius in ſulphureis, profecto Gratianæ in Sabaudia, & plures in Pedemontio, aut finitimis regionibus anteponendæ ſunt. Nihilominus Fons iſte, meo judicio, haudquaquam contemnendus eſt; cujus videlicet uſum ad quaſdam acres humorum diatheſes, indeque profectas partium ſolidarum, præſertim cutis, pravas affectiones, aptam & congruentem medicinam fore putaverim.

De

DE AQUIS ANFIONENSIBUS.

INter oppida duo Cabellici Ducatus, Tunonium & Aquianum, tractus quidam est, ubi Aquæ medicatæ, vulgo *Eaux d'Enfion*, e fecunda vena emanant, limpidæ, frigidæ, levi ſapore ferrugineo, nec injucundo. E ſcatebra defluentes terrenum canalem, eoſque præſertim ſilices, quos ipſæ alluunt, ſubrufa materia *, quæ ochra eſt ſui generis, obducunt, donec in propinquum Lacum Lemanum effunduntur. Et quamquam plures in confiniis reperiri fontes ferruginei dicuntur; tamen hic unus ex uſu eſt, qui alios omnes percommoda poſitione, & laticis abundantia longe antecellit. Atque his etiam natura ſimiles aquæ ex adverſa parte Lacus, nempe ad nonnulla Vaudenſis regionis loca †, eſſe accepimus. Sed noſtræ tantum Anfionenſes huc uſque celebres ſunt, æſti-

* Habebam ferri maſſam foſſilem, non admodum fractu difficilem, quippe quæ continuatum corpus non erat, ſed innumeris veluti ſegmentis compoſitum. Cum eam diffringendo curioſe introſpicerem, terræ cujuſdam ſubruſæ interjectas hic & illic portiones varias animadverti. Atque hæc ipſa tum Anfionenſi ochræ, tum Auguſtanæ, quam alio loco memoravimus, colore ſimilis eſt.

† Sunt hæc nominatim gallica lingua, *S. Prex*, *Rolle*, *Nion*.

æſtivoque tempore a noſtratibus, & ab exteris frequentari ſolent, quibus opportuna eſt ad commorandum Aquiani proximitas. Nam quotidie mane per brevem trajectum navicula feruntur ad eam litoris partem, qua facile itur ad fontem, eodemque modo revehuntur in oppidum. Nec vero ceteris per eam tempeſtatem grave eſt terrena via in ſingulos quoque dies illuc ſe diluculo conferre. Aquam enim bibere ad ſcaturiginem opus eſt: alio translata, quam accepit a vena ferri, vim prope omnem deperdit; propterea quod ejus metalli ſubſtantia mirabiliter diviſa eſt in partes minutiſſimas, brevi evaneſcentes. Itaque in aquam recentiſſime hauſtam de ſcaturigine inditus gallæ pulvis ſubrubellum liquorem efficit; minime vero ſi procul a fonte experimentum fiat; ſi poſtquam in vaſis, vel diligenter occluſis, aliquo tempore aqua ſubſtiterit. Nam licet in ochra martiales particulæ contineantur, ita ſunt irretitæ & abditæ in eadem terreſtri materia, ut cum ipſo latice communionem prorſus nullam habeant: tantummodo ſe oſtendunt, cum eas peracer ignis expedivit, qui ochram torrefecit. Porro in lagenis aqua repletis pauculum id quidem eſt, quod progreſſu temporis paullatim ſubſidit: hæc autem ipſa, quantumvis licet agi-

agitata, recrementum omne abripiat, five ochreum, five aliud quodlibet vitro inhærens, nullam tamen ferri manifeftam qualitatem recipit. Ex tali aqua, ut artis eft, evaporata fedimentum collegi, colore quafi cineraceo, terreum, & leviffime falfum, cujus pondus erat granorum fere trium in fingulas aquæ libras. Hoc illico & plurimis cum bullis effervefcit ab inftillatò fpiritu vitrioli, quemadmodum ejufdem infufio ex aqua communi viriditatem fyrupo violarum inducit. Infufionis autem iftius commixta portio cum tinctura gallæ nullam initio mutationem fecit; fed viridem pofteris diebus liquorem inveni: quod plane idem contingere memini, cum ad aquam ipfam gallarum pulvis adjectus effet. Atqui hujufmodi color, ab eo diverfus, quo ferrea fubftantia denotatur, indicium eft unius alcalicæ terreftris materiæ fubfalfæ, quam illa duo ante allata experimenta demonftraverunt.

Nullum igitur in Aqua Anfionenfi fixum principium ferrugineum, folutum, ac liberum reperias; ut ejufdem præcipua vis in eo martiali tenuiffimo, & fugaci pulvifculo pofita fit: cujus tanta quidem fubtilitas eft, ut quafi halitum dumtaxat recipere e ferrea fodina præterfluentes aquæ videantur. Namque illa terræ alcalicæ portiuncula exi-

gui sane momenti est: hujus vero fontis tam multas in morbis utilitates experientia patefecit, quæ ab ejusmodi materia, etiam largiter ægrotis data, exspectari non possint. Olim Genevenses Medici duo clarissimi, Clericus, & Mangetus, de Ansionensis Aquæ natura, & viribus, quas nondum satis cognitas habebam, me perhumaniter literis suis certiorem fecerunt. Ipsi enim ad scaturiginem venerant, varioque in genere morborum qualem ea, & quantam opem civibus suis atque exteris attulisset, diligenter observaverant; cum alioquin eamdem aquam vel diu epotam nemini unquam detrimento fuisse inter omnes constaret. Ad quas igitur ægritudines plerumque conferat, ex aliorum magis quam nostra observatione, maximeque ex illorum, quos modo nominavi, experientium virorum auctoritate, breviter exponam. Ac magno persæpe auxilio esse dicitur iis, qui ad ophthalmiam, erysipelas, hæmorrhagiam proclives sint; itemque mulieribus, quæ nimia menstruorum abundantia, vel suppressione laborent; non secus ac viris hiantium hæmorrhoïdum profluvio, vel cæcarum importunitate, ac dolore vexatis. Admirari solet ignarum vulgus, quotiescumque ad morbos inter se dissimiles, immo contrarios quodam-

dammodo, unum idemque remedium adhibere Medici non dubitant: hi vero ambiguis effectibus non illuduntur, singulos discernere student; eorumque variantium caussas investigant; caute insuper, cum res tulerit, medicaminum vires explorant; itaque ratione & experientia ducti ea non raro facienda jubent, quæ a vulgari opinione plurimum abhorreant.

In cibi fastidio, viscerum obstructione, sabulo affectis renibus, palpitatione cordis utiliter bibuntur. Hystericis porro, & hypochondriacis, ac generatim iis, quorum spasmodica infirmitas quædam est in partibus nervosis, sæpe majus emolumentum hæc una, simplex, & suavis medicina, quam ceterorum farrago remediorum, attulit. Ex Medico Genevensi, quod ipse intellexerat, id mihi per epistolam aliquando significabat MANGETUS. Nimirum Aquianensis incola, propter assiduum dexteræ manus tremorem scribendo impotens, ob alias tamen invaletudinis caussas Anfionensem fontem adivit: interea dum aquis de more utebatur, paullatim, atque in dies magis ac magis confirmari totius brachii vires sensit, ac nihil jam demum contremiscente manu redditus sit ad exarandas literas idoneus. Sed idem quoque remedium ad quasdam capitis affe-

ctiones plurimum confert; ut etiam morbum sustulerit in viro nobili, qui mihi testatus est a frequenti vertigine, quam perpeti solitus erat, se liberum jam multos post annos, & plane immunem esse. Denique ad cutis rubores, papulas, herpetes magnopere commendatur. Et præsertim de quibusdam viris meminit Mangetus tetra scabie vexatis, qui ferrugineam aquam bibendo, quantum opus esset, ac sæpius in eadem lavando consanuerunt, cum ex aliis antea medicamentis vix quicquam profecissent. Talis quidem laticis exterior usus ob salis penuriam, & ferreas particulas cito evanescentes, nihilo præstabilior videri potest, quam commune balneum ex aqua simplici; quod utique scabiosis de fonte illo bibentibus conducere arbitror: sed tamen ad ejusmodi labes cutaneas aliqua medicinalis virtus attribuenda saltem est ochreæ terræ, quæ modica licet quantitate censeatur, soluta in partes minimas, totoque latice diffusa, hunc ipsum lavationi magis opportunum & congruentem constituit.

Neque hoc loco rem singularem & miram de homine quodam pauperrimo, ex traditione habitam, præteribo. Is macilentus omnino & imbecillus, squalida & ulcerosa cute, cum in agro Ansionensi versare-

tur

tur, aliqui ex indigenis, miserrima illius conditione commoti, casulam ex tignis ac stipulis eidem paraverunt in vicinia scaturiginis, & cetera quæque ad victum & curationem præbuerunt: aquam bibere cœpit, & constantissime perrexit, atque insuper in eadem diu lavit, ut bonam denique corporis habitudinem recuperaverit: itaque fontis saluberrimi fama ab eo maxime eventu percrebuit. Si verum id omne est, ut a nonnullis accepimus, profecto illius gentis summa benignitas fuit, æque ac fortuna inopis ægroti: sin autem fabellam prodiderunt, tamen Anfionensis Aqua progressu temporis adeo multis profuit, & alios sanavit, ut, extra mirificos ejusmodi casus, tum in Sabaudia, tum in finitimis regionibus magnum nomen optimo jure sit consecuta.

Ceterum Aquæ hujus in potu adhibendæ ratio eadem fere est, atque aliarum mineralium. Quod autem nostra perfacilem ad urinales vias aditum habere soleat, ad alvum minus inclinet; ideo clysteribus, cum opus sit, vel pilulis ante cœnam datis, pro ægroti natura, dejectiones promovendæ. In diutinis morbis longiuscula uti curatione convenit; eaque tolerabilior est, si duas in partes tribuatur: nempe duodecim vel quindecim dierum spatio bibat æger quotidie;

deinde, cum interquieverit totidem circiter dies, id ipſum repetat. Ubi aquæ hujus ferratæ virtus imbecillior videtur, quam morbi conditio poſtulat, quadantenus adjuvari poteſt frequenti uſu pilularum, quæ ex ſpuma chalybis, & aloe imbuta ſuco violarum, vel pallentium roſarum, conſtent: ita etiam alvo ſtimulus, interdum opportunus, adjicitur; nonnullis enim paullo uberior egeſtio valde prodeſt. Qui vero congruentem moram faſtidientes, aut longe ſecus, quam ceteri, opinantes, profuſo potu ſe feſtinanter curari volunt, etſi talem utcumque ferant, audacius id quidem faciunt, nec propterea citius a morbo relevantur. Plurimos ante annos vidit amicus & collega meus robuſtum virum, humili ſtatura, qui per continuos aliquot dies, cunctis admirantibus, qui præſentes aderant, aquam ad quingentas uncias haurire trium horarum ſpatio ſolitus erat, eamque inde omnem per vias urinales emittere. Itaque rem ſibi propoſitam brevi confecit, ac de immoderati potus utilitate nihil gloriatus Aquiano confeſtim diſceſſit. Sed alium quemdam honeſto loco natum ſcimus, quam conſiderate & patienti animo curationem inſtituit, feliciter abſolviſſe. Hic a cibo jamdudum abhorrebat; capitis doloribus aſſiduis

pre-

premebatur; decoloratam & squalidam faciem habebat: de consilio præstantis Medici ad præfinitum usque diem bibendis aquis processit ex ordine; & cum satis bene evenisset, non continuo, ut fieri solet, abeundum sibi esse putavit: ibidem sua sponte immoratus est menses prope duos; eamdem medicatam aquam bibere ex intervallo, rectamque adhibere victus rationem perrexit; ac tum denique confirmata valetudine ingenuus idem & prudens vir in patriam redivit. Anfionensem, ut auditione accepi, procul a scaturigine infirmi quidam homines ad se perferendam curarunt, quibus ea nihilominus haud mediocri emolumento fuisse dicitur. Facile id quidem concedimus: jamdiu enim quibusdam naturis, diversoque in genere morborum, aquæ simplicis usum saluberrimum Medici cognoverunt; quin etiam compertum habent nonnullos ab aquis mineralibus læsos, postmodum a simplicibus & purissimis adjutos fuisse. Ubi vero actuosa vis quædam aquarum requiritur, quæ in partibus alicujus mineralis tenuissimis & fugacibus posita sit, certe quidem ægroti ad proxima fontibus loca mittendi sunt. Dicere quisquam potest, id genus particulas a nostris quidem sensibus se abducere, non tamen a latice aquoso evadere penitus & evolare

lare

lare ; nempe eas tantummodo ab aliarum quarumdam ſocietate & nexu disjungi, tum aliis terrenis & craſſioribus ſe illigantes conſidere. Quod vero commotis, & multiformiter excuſſis lagenis, cum omne ſuum ſedimen aquæ receperunt, jam prorſus nullum propriæ naturæ indicium præbeant, ut de noſtris diximus; idcirco neque nativam integramque iis ineſſe virtutem arbitrari licet. At enim, inquies, facilis hæc Anfionenſium commutatio vel in occluſis vaſis, multoque magis ſi paullulum ipſæ incaleſcant, ſimiliter in ventriculo fieri debet; nec propterea quales ad fontem bibuntur aquæ, tales in ſanguinem & viſcera perveniunt; ac perinde eſt atque alio tranſvectas bibere. Sane quidem vereor, ut ejuſmodi ratio philoſophandi ad medicam artem plurimum conferat: enucleate ac ſubtiliter, ſi placet, de ſubjecta quacumque materia diſputemus, dummodo (id quod præcipuum eſt) accuratis obſervationibus nitamur. Quamquam igitur in quæſtionem res incidit, cujus explanatio non adeo difficilis videtur; nunc tamen ſatis habeo illud unum dicere: a potu videlicet Anfionenſium aquarum qui majus levamentum, vel ſanitatem conſequuti ſunt, hi omnes, quantum ſcire potui, eaſdem proxime hauſtas de ſcaturigine adhibuerunt.

JOH.

JOHANNIS FANTONI

DE FEBRIBUS MILIARIIS

HISTORICA

DISSERTATIO

AD LECTOREM.

Ulta mihi superioribus annis impedimento fuerunt, quominus hanc de Miliariis Febribus Dissertationem perficerem: de quo nempe argumento commentari aliquid, & consignare litteris cœpi, ut primum ejusmodi febrium genus perniciosum in urbe Taurinensi percrebuit. Istæ scilicet ab initio ita infestæ, ac prope fatales erant feminis, præcipue nobilibus, quæ recens peperissent, ut is puerperarum proprius & peculiaris morbus diceretur. Postea vero cum idem cives & incolas vix ullo sexus, ætatisque discrimine invasit; tum velut ingenitus, atque endemius civitatis nostræ habitus est, usque dum præmaturi judicii errorem patefecit infelix eventus: namque inopinato hinc & illinc exortam eamdem luem, atque in toto pæne tractu Pedemontano sensim diffusam vidimus. Sed interim alia quædam infixa hominum mentibus hærebat opinio, qui proximis videlicet temporibus primo apparuisse in terris tantum id malum existimarent. Enimvero sic fieri solet, ut quæcumque prius invisa, vel inaudita præter expectationem obvenerint, ea plane & omnino reputentur nova, quorum tamen vetusta plerumque origo sit: quemadmodum longe veterius, quam vulgo creditur, genus omne fe-

febrium miliarium apud eximios Scriptores reperimus. Nimirum ut papulas miliares sine ulla febrili corporis affectione, ita conjunctas cum talibus exanthematis febres, sive natura mites ac benignas, sive etiam acutas & vehementes, a priscis Medicis observatas fuisse constat. Sed graves istæ ac perniciosæ per multas ætates insolenter & raro incidisse videntur; quæ recenti memoria suscitatæ simul & frequentes, immo domesticæ & familiares factæ sunt quibusdam in regionibus, ubi passim vagari tamquam in proprio solo perseverant. Atque hæc ipsa, erudite Lector, quæ tibi breviter ac summatim exposui, nostræ Dissertationis capita esse intelligis. Ad febrium autem miliarium historiam quo planior & luculentior aditus fieret, procemii loco dicendum putavi de antiquorum propagatione morborum, maximeque exanthematum specie dissimilium, quæ socias sæpe febres habentia peculiare hisce singulis nomen dederunt. Et quamquam hic multa & varia enarrando longius, quam in procemio deceat, provectus sum; tamen cum instituti mei ratio id postularet, hanc mihi veniam te facile daturum esse confido.

DISSERTATIO

DE FEBRIBUS MILIARIIS,

Ubi antiquitas earum, & progressus exponitur.

ABIUS PAULINUS in Prælectionibus suis (1) de memorabili Peste Atheniensium, quam accurate narravit THUCYDIDES (2), idem fere cum PLUTARCHO, & cum præclaris Medicis ALEXANDRO PETRONIO, & MARCELLO DONATO sentire se profitetur; eam videlicet conditionem esse mortalium, profecto miserrimam, ut antiquis non modo, sed maxime novis in dies exorientibus morbis angi ac torqueri soleant: id quod plurimis rerum præteritarum monumentis constare iidem viri doctissimi arbitrantur. Atque ita sane primis evenisse mundi ætatibus censendum est, ac per aliquot inde etiam sæcula, posteaquam orbem terrarum prope universum homines habitaverunt. Quo nempe longissimo tem-

(1) *Prælectiones Marciæ, sive Commentaria &c. pag.* 38. *& seq.* In Gymnasio Veneto ad Bibliothecam D. MARCI Græcas litteras, in alio Latinas docebat Philosophus, & Medicus illustris, FABIUS PAULINUS, patria Utinensis.

(2) *De Bello Peloponnesiaco lib.* 3. ubi etiam se ipsum pestilentia correptum fuisse scribit THUCYDIDES.

temporis ſpatio proprias cujuſque regionis, & ſubinde variantes intemperies cœli; qualitates nutrimenti omnes, cujus tanta eſt ubique gentium diverſitas; & cetera quæcumque a natura univerſa ſuppeditantur, tum in decurſu vitæ obvenire ſolent, eaque valetudini ſecunda, vel adverſa, experiri potuerunt. Quibus igitur pravis affectionibus corporis & maſculi, & feminæ, diſſimili habitu ac temperamento, pueri, adulti, ſenes; tum homines ii, qui oppida, & nobiliſſimas urbes, vel campeſtres agros; humilia, vel montana loca, vel oras maritimas incolerent, vel ipſa etiam maria longe lateque ambularent; cererique in labore aut otio, in paupertate & ſqualore, aut in opulentia & voluptate vitam agentes: uno verbo illi omnes ex omni conditione homines, quibus tandem morbis ſubjacerent, ſive ob evidentes cauſas, ſive occultas, perſæpe compertum fuiſſe in tanta longinquitate temporum, facile intelligi poteſt. Jam vero ad noſtram ætatem propius accedendo, ſi communis iſta calamitas humani generis conſideretur; mihi quidem probanda maxime videtur illorum opinio, qui antiquos eſſe volunt pleroſque morbos (1), atque

(1) Pleroſque dico morbos, non equidem omnes. Fieri enim poſſunt fortuitæ quædam, & incomprehenſibiles exteriorum, interiorumque cauſarum complexiones; unde morbi ex novo genere aliquo exoriantur, qui a vetuſtiſſi-

atque ab aliis regionibus quoquo modo transmitti in alias, ubi revera tanquam novi, & in loco ipso nati appareant: vel antea rarissimos, & perpaucis Medicis cognitos, jam frequentius incidere, & sensim magis ac magis increbrescere: gravioresve ac perniciosos tandem aliquos fieri, qui multo minus detrimentum hominibus afferre quondam soliti fuissent. Atque hujusmodi vicissitudines malorum, sive ex contagione, aut rebus fortuito advenientibus (1), sive ex gentium quarumdam errore, & vitio, quæ potissimum a sim-

 plici

mis usque temporibus nullo terrarum orbis loco acciderint. Hoc autem si raro evenire suo jam tempore putavit CORNELIUS CELSUS, nunc multo magis insolens fore censendum: *Rarius*, ait ille, *sed aliquando morbus quoque ipse novus est*: *in Præfatione lib.* 1. *Medic.*

(1) Inter causas adventitias, easque multiplices, a nonnullis auctoribus annumerantur minutissima quædam insecta, humanæ naturæ plus minus infensa, quæ in aere vagentur, oculorum sensum fugientia, & aliquando ab una regione in aliam per ventos deferantur; quemadmodum id constare dicunt de parvulis vegetabilium seminibus, unde in aliquo terræ tractu mirabiliter exortæ sint plantæ, in quo tales antea nullæ umquam conspectæ fuissent. Hi nimirum acutissimi naturæ interpretes insolentium quorumdam morborum latentes causas, quæ omnino ad inanima corpuscula invisibilia, aerem inquinantia, referri solebant, perexiguis hisce bestiolis, vel earumdem volubilibus ovulis, sæpius esse tribuendas arbitrantur. Quorum opinionem tantummodo indicamus: nihil est enim, quod in tanta rerum istarum caligine nobis ita cernere animo liceat, observationum lumine destitutis, ut potius ad hanc sententiam, quam ad alteram, accedamus.

plici & recta victus ratione recesserint, evenire videntur (1).

A Saracenis olim Variolæ, quas ipsi fortasse ab aliis habuerunt remotioribus Orientis gentibus (2), in ceteros Tractus Asiaticos, in Africam, & Europam, tum ab Hispanis in Occidentales Insulas translatæ sunt, unde Venerea Lues ad nos pervenit, atque in partes orbis terrarum pæne omnes diffusa est. Hanc nempe turpissimam luem, a priscis usque temporibus per se exortam in Hispaniola, & familiarem indigenis, Europæi per contagium in eadem Insula contraxe-

(1) De corruptis Helvetiorum moribus vehementer, & lamentabili quodam modo, conqueritur conterraneus ipse, vir plenus animi, DEREBECQUE, simul alias nationes pungere haudquaquam veritus: *Proh dolor!*, inquit, * *cum, antiqua frugalitate, & simplicitate in victu derelicta, Italorum, Gallorumque mollities, ac delitiæ in patriam nostram introductæ fuerint, & cum iis vitia horum plurima, simul etiam morbi multi olim nobis incogniti corpora nostra afflixerunt.* * *In Præfatione ad Prodromum Medicinæ Helvetior.* ubi cætera videsis, quæ hoc loco prætermisimus.

(2) Primi Scriptores, ut bene animadvertit FREINDIUS, de Variolis, non tamquam recenti apud Arabes morbo, meminerunt. Hic autem quod persæpe gravis morbus sit, nec raro perniciosus, idcirco RHAZES, quo libro variolas exposuit, eum *De Pestilentia* inscripsit. Ac perpetuo quidem pestiferas esse in Ægypto ALPINUS affirmat *Medic. Ægyptior. cap.* 13. Japoniam pestis numquam invasisse dicitur; aliquando tamen in Insulis illis variolosa contagio majorem hominum stragem facit, quam pestis ipsa ceteris in locis edere soleat, quemadmodum perhibet GUIL. ten RHYNE in *Differt. de Arthrit.*: contra vero cognitæ sunt regiones aliæ, in quibus generatim idem morbus a tali vehementia & feritate quam longissime recedit.

traxerunt. Cur autem apud illam gentem procreari malum ejusmodi pestiferum haud difficile potuerit, multiplices, easque graves profecto, & efficaces causas in medium adducit, & singulatim exponit clarissimus ASTRUC (1) in opere illo egregio, & perfecto, quod *De Morbis Venereis* inscribitur: ubi docet antiquum etiam, peculiarem atque endemium esse morbum in Peruviano Regno, tum in reliqua pæne tota continente Americæ parte: idemque porro addit in Africa inferiore, in Guinæa, in Malabaria, in Java, & Molucis Insulis, jampridem vulgo innotuisse qnemdam affectum, qui Venereo Americano similis censetur. Ac nonnullæ sunt insuper ægritudines diversi generis, quarum commemoratio ad hoc nostrum institutum pertinet.

JOHANNES WIERUS Brabantinus, olim Cliviæ DUCIS Archiater, in libello *Medicinalium Observationum*, qui anno 1567 in lucem prodivit, de Scorbuto loquitur, antiquo certe morbo, quarumdam regionum proprio, videlicet

(1) LUDOVICO XV Galliæ Regi a Consiliis Medicis, in Regio Franciæ Collegio Medicinæ Professor &c. cujus Auctoris vide *librum* 1. *cap*. 2. Optabile omnino est, ut ASTRUCI imitator aliquis, præstanti ingenio, doctrinaque vir, eas etiam accuratissime causas perscrutetur, quæ luem illam Orientalium quarum am regionum antiquitus propriam, nimirum variolas, progignere potuerint.

delicet septentrionalium (1), maxime ad oras maritimas, qui tamen haud multis ante annis latius vagari, easque nationes aggredi & vexare cœpisset, quæ ne talis quidem luis nomen umquam audivissent. Qua in re assentitur Wiero Belgicus alter scriptor Dodonæus (2), simul animadvertit suo primum tempore in Bohemia & Silesia scorbutum apparuisse: & vulgarem in Gothana Provincia ab anno 1604 eumdem factum esse docet Casp. Hoffmannus ( ): quamquam Schmitzius in *Compendio Medicinæ* id malum usque ab anno 1481 irrepsisse in Germania perhibet, auctore Spangerbergio: & revera quinquennio post grassatum fuisse in Misnia vir clarissimus affirmat Georgius Fabricius (4). Apud nos etiam Scorbutus, cujus ta-

(1) Svecus auctor OLAUS MAGNUS Aquilonariis gentibus familiarem morbum describit, quem vulgus *Schoerburh**, ipse Castrensem appellat, eoque obsessos præsertim, & inclusos affligi homines narrat: membra torpere, & *subcutaneo tabo liquescere*; pallidam & cæruleam cutem fieri; stupore dentes affectos esse, vacillantes, caducos; præterea ægrotos nausea laborare: addit ejusmodi malis absinthiacum potum diu continuatum mederi. *V. Histor. Gent. Septentrion. lib.* 16. *cap.* 3.

* Ab incolis Saxoniæ inferioris *Scorbock*, vel Scorbuck nuncupari dicit SENNERTUS, aliterque ab aliis nationibus.

(2) *V. Medicinal. Observat. c.* 23.

(3) *De Medicament. Officinal.* ubi de *Cochlearia* sermonem habet.

(4) *V.* SENNERTI *Tractatum de Scorbuto*, cujus peculiaris ibi species quædam ex FABRICIO describitur,

tamen plures ſunt gradus & differentiæ (1); licet ignotus olim non eſſet, ſic noſtra memoria ſenſim percrebuit, ut cum antea horrificum quemdam, & pudendum morbum ægroti reputarent, atque ab eo denominando abſtineri vellent, poſtea minus terreri, eumdemque demum proprio ipſimet nomine deſignare conſueverint (2). Ceterum ab antiquis item Medicis indicatæ fuerunt hujuſce luis quædam ſpecies, quas illi nimirum a partibus corporis præcipue affectis *Stomacacen*, & *Scelotyrben* appellaverunt: atque hæc ipſa apud PLINIUM nomina reperiuntur (3). Quod ſi ad ſcorbuticarum genus pertinent hujuſmodi affectiones a PLINIO memoratæ, ac tum infeſtæ militibus, cum Rhenum trajecit, atque in Friſiæ Tractu caſtra poſuit GERMANICUS Cæſar, inde colligitur

(1) Multos quidem, ac difficiles morbos nonnulli ſolent Medici temere ad ſcorbutum referre: ſed tamen hunc alii morbum anguſtis nimium finibus deſcribunt. Vere enim ſcorbuticos tantum eos ægrotantes cenſeri volunt, qui putridas, ulceroſas, ac fœtentes gingivas habeant; vel quorum in artubus, præſertim cruribus, purpureæ ac liveſcentes maculæ appareant. Sæpe autem pervicaci malo, natura ſcorbutico, affectos homines videre licet ſine talibus ſymptomatis, quæ tamen ipſa denique morbo jam valde provecto ſuperveniunt.

(2) Raro Hiſpanos incidere in ſcorbuticam affectionem dicit BURLETUS, niſi qui eam navigatione contraxerint. V. *Quæſt. Medic. An pluribus Hiſpanor. Morbis &c. Præſide M. C.* BURLET, *e Soc. R. Pariſ. Hiſpaniar.* REGIS *Archiatro*.

(3) *Hiſtor. Natur. l.* 25. *c.* 3.

ligitur, illo jam tempore scorbutum exstitisse, & Frisiis plane cognitum fuisse, utpote qui singulare quoddam ejusce mali remedium, sive herbam Britannicam, demonstraverunt.

Pergamus ad illam Anginæ speciem atrocissimam, quam proprie synanchen, vel gutturis laqueum vocant. Morbus iste cum paullo post initium præteriti sæculi Neapolitanos invasit, insolens omnino iis, atque adeo novus apparuit: inopinato enim homines adoriri, maxime pueros, & præcluso spiritu celeriter aliquos jugulare solebat. Sed probe animadvertit M. A. Severinus (1) minime recentem esse morbum, scilicet Hispanis ante infestum, ut inter primos declaravit J. A. Fontecha (2), tum Andreas Tamaius in *Tractatu de Garrotillo* (3); postmodum

(1) V. Auctoris libellum, qui inscribitur, *De Pædanchone Maligna*.

(2) JOH. ALPHONS. a FONTECHA, non FONSECA, ut apud SEVERINUM legitur, in Complutensi Academia Medicinam docuit, ejusque *Dissertatio de Anginis* impressa fuit A. 1611.

(3) Id opusculum, sive lingua vernacula, sive latina conscriptum, invenire nusquam potui. *Garrotillo* autem hispanice, vel *Garroteio*, incurvum ac teres lignum est, adhiberi solitum ad sarcinas, quæ jumentis imponuntur, per validam funium coarctationem firmandas. Atque hoc usus est translato vulgari vocabulo TAMAIUS, ut synanches istius vehementiam exprimeret. Idemque etiam adhibitum fuit a CHRISTOPHORO PEREZ de Herrera, cujus nempe librum *Del Garrotillo*, hispanice, & latine editum Madriti, commemorat NICOL. ANTONIUS in

modum ad Sardiniam, Siciliam, Melitam; denique ad omnes Regni Neapolitani, tum huic finitimas quasdam provincias, transmeasse. Quamquam multo longius repetenda morbi origo est, quippe qui ab ARETÆO (1), præ ceteris veteribus, singulatim accurateque descriptus fuit, ut idem ipse rerum medicinalium, quas Græci tradidissent, studiosissimus adnotavit SEVERINUS. Quod si hujusmodi morbus eas frequentius regiones afflixit, quas nominatim diximus, aliquando tamen in aliis apparuit. Talem videlicet anginam plures Medici, FERNELIUS in

Bibliotheca Hispana, ubi nullam de Tractatu illo TAMAII, quem citat unus, opinor, SEVERINUS, mentionem facit.

(1) *De Causis, & Signis Morborum Acutorum lib.* 1. *c.* 7. cujus capitis brevem quemdam locum huc afferre mihi visum est: *Eodem* (scribit ARETÆUS) *die moriuntur, qui celerrime, nonnunquam & antequam Medicum arcessiverint; nonnulli & arcessito Medico nihil profecerunt: mortuus est enim æger, antequam Medicus vocetur*. Cetera vide apud Auctorem, cujus opera egregia nuper ex græca in latinam linguam transtulit, atque illustravit doctissimus WIGAN.

Cum autem ejusmodi morbus diversa ratione, & longo etiam tempore aliquos divexare soleat; huc pertinere videtur Anginæ siccæ species illa, quam exponit BALLONIUS *, ubi exigua est febris, & nullus ad gutturis partes tumor: *Vidimus*, inquit, *ita affectos per* 20. *aut* 30. *dies laborare, cum squalore magno, infirmitate summa, ariditate, nulla siti, difficultate deglutiendi, oculorum quadam cavitate, fuliginoso spiritu arente, atque æstuante, acsi in hecticam laberentur. Et ex nostratibus Medicis nulli hoc observaverunt, præter unum Dominum* MAGNUM, *omnium, quos ætas nostra fert, acutissimum & sollertissimum, qui vocat istum morbum* Anginam syntecticam, Anginam colliquativam &c.

* V. *Consilior. Medic. lib.* 1. *Consil.* 54.

primis, si bene memini, Forestus, Brasavolus, a se observatam fuisse prodiderunt: & nos quoque strangulatricem istam interdum vidimus. Sed præterire jam licet ejusce generis morbos, atque ad eos reverti (quoniam a variolis exordium cepimus) qui ab efflorescentibus in cute maculis, aut pustulis, denominationem habuerunt.

Quæ olim Germanis ignota erat *Rossalia*, primum Schwinfurti a diligentissimo Fehrio conspectam fuisse anno 1652, Tilingius (1) prodidit: tametsi eam descripserat antea Sennertus (2), utpote quam ipse Wittebergæ aliquoties vidisset, quemadmodum Uratislaviæ semel in puero Doringius. Atque hæc profecto a morbillis distinguenda affectio est: neque enim parvæ ac rubræ papulæ, sed ampliores maculæ sunt plurimæ, & minores aliquæ, roseæ, quasi ignitæ, toto corpore diffusæ (3); quas propterea censet Ballonius ad naturam erysipelatis, ut morbillos ad herpetem, accedere (4). Sed multis fere incognitum hunc affectum dilucidavit, libro *De Tumoribus*, ab hinc annos prope ducentos, Siculus ille, nobilis Medicus,

In-

(1) V. *Tractat. De Febrib. Petechial. pag.* 58.
(2) *Lib.* 4. *de Febrib. c.* 12.
(3) Frequentes hæ maculæ interdum se se contingunt; ut universa propemodum cutis rubicunda sit, & *scarlatinæ* febris speciem exhibeat.
(4) V. *Lib.* 1. *Epidemior.*

INGRASSIA (1). Et facile quidem putaverim eumdem ipsum esse morbum, quem peculiari quodam nomine signatum brevissime expressit AVICENNA (2): *Est*, inquit, *Albamica aliquid inter variolas, & morbillos; & est salvior ambobus*. Cum eodem quoque is convenit; quem, *Alsara* a se nuncupatum, pluribus verbis exposuit ALSAHARAVIUS: namque hujus morbi symptomata, ut ipse declarat, non valde differunt ab iis, quæ in *Albasba* obtingere soleant; atque hac altera voce significari morbillos docet ejusdem Auctoris latinus interpres (3). Ex Arabicis autem Scriptoribus HALY ABBAS (4) *Rossaliam* indicavisse primus videtur; qui tales maculas denominavit *Rubeolas*, ex calido & subtili; nec multum malo, ut idem ait, sanguine progenitas: ubi tamen animadvertit eas in progressu fieri similes granorum

(1) Neapolitani, ut idem Auctor perhibet, tum *Rossaliam*, tum etiam *Rossaniam* vocitant: Latini quidam Scriptores *Rubiolas*: Etrusci *Rossella*, vel potius *Roselia*. NICOL. CHESNEAU *Observation: lib.* 4. *cap.* 5., *Rubiolam* dicit a Massiliensibus proprio vocabulo *Rougeole*, & Morbillos vulgo *Senapion* denominari: quamquam in ea regione Vasconiæ, in qua ipse commorabatur, numquam se vidisse *Rubiolam* affirmat, & solos ibi communes esse Morbillos, lingua vernacula *Sarrampin* appellatos:

(2) *Canon: lib.* 4. *Fen.* 1. *Tract.* 4. *cap.* 2.

(3) V. ALSAHAR. *Lib. Theor. & Pract: Tract.* 31. *Cap:* 8. & 11. quem SIGISMUNDUS GRIMMIUS librum accurate in lucem deprompsit.

(4) *Theor. lib.* 8. *c.* 14.

norum milii, aut paullo majores. Equidem vidi aliquoties oborta singulis prope granis grana singula, quemadmodum istas nonnumquam morbillosis exanthematis interspersas. Neque ita insolens est, ut primo in facie morbilli, sive disjuncti, sive agminatim dispositi; deinde latæ maculæ & bene rubicundæ in pectore, brachiis, aliisque partibus efflorescant. Quum autem in affectibus ejusmodi cutaneis incidunt anomaliæ, quonam latino verbo (dum etiam vulgari caremus) quælibet earum species appellanda sit, profecto nescimus, & parum fortasse, meo judicio, interest scire; quoniam singulæ possunt ad principale genus quoddam referri. Distinguendæ sunt omnino, ac peculiariter definiendæ in arte medica res præcipuæ & stabiles; minus vero studii operæque in vagis & minutis ponendum est: jam enim vocabulis fere inanibus plus nimio abundamus: atque utinam ad eos morbos, qui tam multis & speciosis nominibus designantur, minor esset optimorum inopia remediorum. Verum hæc a proposito aliena prætereamus, & inchoati sermonis viam persequamur. *Scarlatinam* febrim, sicut eam vocat, & describit Sydenhamius, ex *Rossalia* utique repetendam esse putaverim. Principio scilicet obrigescere, atque horrere dicit ægrotos, dein-

de

de incalescentes non admodum vehementer laborare: postea cutim universam crebris & latioribus, magisque rubentibus infici maculis, quam in febri morbillosa: has evanescere paucis diebus, & squammatim, vel furfuris instar, cuticulam abscedere. porro addit SYDENHAMIUS morem esse ejusdem morbi, ut integras familias, maximeque pueros aggrediatur. Similiter LINDESTOLPE, Svecorum classis Medicus, de quadam febre meminit (1), quæ Aprili mense anni 1710 plurimos nautas corripuit, cum raucedine, atque amplis in facie, & pectore apparentibus maculis: quod autem ægritudo gravis non esset, aliqui ne jacere quidem soliti erant: emisso sanguine, & data opii tinctura, sanabantur omnes: attamen raucedo diu perdurabat. *Scarlatina* hæc febris, ratione macularum, ab Auctore denominata est, quæ etiam *Rossaliæ*, si recte quidem sentio, species quædam censenda est: nisi forte scorbuticæ fuerunt maculæ, occasione febrilis motus, affectoque simul gutture, exortis: id quod facile nautis, in plaga præsertim boreali, evenire potest. Ad summam nihil hac de re decernimus: sed tamen illam proprie *Scarlatinam* febrim appellandam esse arbitramur, in qua non isto modo maculata cutis

(1) V. Librum *De Venenis* pag. 248.

cutis, ſed ferme in totum rubicunda ſit : atque hanc ipſam melius coccineam, quam ex vulgari conſuetudine *ſcarlatinam*, vocari. Quamquam plane licebit novitatem utriuſque nominis repudiare: ejuſmodi enim febris una & eadem eſſe videtur, ut continens illa, quam Græci nonnulli rubram, ſicut aliam quamdam lividam, ab immutato exterioris corporis colore, nominaverunt (1): atque adhuc nos ipſi albam, ut ſolebant veteres, in febrium numero reponimus.

Nunc eas longe diverſas commemoremus cutis maculas (2), unde malignæ quædam febres vulgo purpureæ aut peticulares dicuntur; quod veluti novum morbi genus primo apparuiſſe in Italia circiter annum 1705 a Scriptoribus Medicis proditum eſt. Inter Græcos ACTUARIUS de hiſce maculis meminit

(1) V. PAULINI *Prælect. Marc. pag.* 294. *& ſeq.*

(2) Alii Peticulas vocant, alii Petechias, quæ vox ab Italica *Petecchie* manavit: a Neapolitanis appellari etiam *Peſtichias* tradit INGRASSIA; ſed hanc appellationem jam antea in quoſdam tractus italicos induxerat gravis auctor NIC. MASSA, *qui in proœmio libri ſui de Febr. Peſtil.* ita ſcribit: *Vulgo Venetiis petechias corrupto vocabulo appellant: ego vero peſtichias melius nominaverim, cum febrem peſtilentialem conſequantur*. Et quoniam perexiguæ interdum maculæ ſunt, ut quaſi puncta diceres; inde Medici nonnulli febris *puncticularis* nomen duxerunt. Hæc ſcire quidem convenit Medicinæ ſtudioſis; ſed communi aliquo uti vocabulo, genus unum idemque morbi deſignante, præſtabilius videtur: nomen autem *puncticularis*, propter maculas fere mediocres, aliquando majuſculas, minus idoneum puto.

nit (1) sive exanthematis instar morsus pulicum, vel rubicundis, vel purpureis, vel nigricantibus; & pejora quidem rubris agnoscit purpurea, nigra omnium pessima. Fracastorius (2) communem esse morbum certis regionibus, ut Cypro, & vicinis Insulis perhibet (3). Ab Italis ad Germanos eadem lues pervenisse creditur, quam Halæ Saxonum popularem exstitisse temporibus suis Balth. Brunnerus docet in *Consiliis Medicinalibus* (4), quæ ab ipso conscripta fuerant ab hinc annis fere centum & quinquaginta. Postmodum Lotichius, ubi de malignis febribus in Hassia epidemicis sermonem habet (5), talia Marpurgi anno 1640 exanthemata primum deprehensa commemorat; tum in eo volumine Observationum, quod inde novem post annis evulgavit Thonerus, Ulmensis Medicus, *Febrem continuam*

cum

(1) *Method. Med. l.* 1. *c.* 2.

(2) *De Morbis Contag. l.* 2. *c* 6.

(3) *Febrem peticularem in regione Sinarum, quam Sericam dicunt, frequentissimam esse mihi retulit civis quidam meus, qui eam per plures annos habitavit.* RODER. a FONSECA *Consultat. Medic. Tom.* 2. *Consf.* 31.

(4) Videlicet in *Consil.* 42 & 43. Obiit BRUNNERUS A. 1604. sed plurimos ante annos ab eo *Consilia Medica* litteris consignata fuisse ex ejusdem vitæ historia intelligimus.

(5) V. *Consilior. & Observat. Medic. l.* 1. *Observat.* 15.

cum petechiis efflorescentibus exponit (1). Serius autem in Tractu Wirtembergico idem morbus grassari cœpit, anno scilicet 1684; eoque tempore minus Tubingæ, quam aliis provinciis infesta fuit (2). Ceterum multo prius quam ab Insula Cypro, vel quibuscumque ultramarinis terræ partibus in Italiam hæc lues allata esset; forte in aliqua Ditionis Gallicæ regione, aut huic saltem finitima, ut in Tornacensi Flandrica, JACOBO de PARTIBUS cognita fuisse videtur (3), quippe qui exanthemata descripsit non tamquam ex *culicum* (4), *sed proprie pulicum* morsu, & di-

(1) V. Observat. 22.

(2) V. CHRIST. LUD. MOEGLING. *Disput. de Peste pag.* 7.

(3) V. *Comment. ad Avicen. prima quarti, tract.* 4. *cap.* 2. sic enim Auctoris locus citatur a HIER. MERCURIALI in *Pisanis Prælection. ad Histor. Epid.* HIPPOCR. *Histor.* 2. Namque illud Commentarium in quattuor volumina distributum, quod inscribitur *Explanatio in* AVICENNAM &c. huc usque invenire non potui. Fuit autem JACOBUS de PARTIBUS, vulgo JACQUES *des* PARTS, vir plane doctus & experiens, CAROLI VII. Galliæ Regis Medicus, qui Tornaci mortuus esse perhibetur anno 1463.*, videlicet biennio post ejus Regis obitum. Ex quo sane intelligitur, quantum hallucinatus sit MERCURIALIS, cum in eodem loco Prælectionum suarum, quæ anno 1597. primum in lucem prodierunt, vixisse JACOBUM ante annos circiter trecentos tradiderit.

* Ita in *Dictionario* MORERII: decessisse autem JACOBUM de PARTIBUS circiter annum 1465 in *Lindenio Renovato* reperimus.

(4) Nimirum his vocibus expressit MERCURIALIS locum Auctoris. Sed apertissime inquit MORERIUS, JA-

diversos ipsorum colores indicavit. Fracastorius de nobilissimo & litterato viro Andrea Naugerio meminit (1) a Serenissima Venetorum Republica ad FRANCISCUM I Galliæ Regem Oratore delegato: is paullo postquam ad Regis aulam, tum in oppido Blesio (2) commorantis, pervenisset, peticulari febre correptus intra paucos dies interiit: qui casus certe quidem gravis & improvisus contigit anno 1529 sub initium Maii mensis, quemadmodum memoriæ proditum est. Itaque, judicio Fracastorii, pestiferum veluti seminium, sub Italico cœlo conceptum, illuc detulit Naugerius, cum istius luis ne nomen quidem Blesenses incolæ audivissent. Ac nihil sane mirum id nobis videtur, quin etiam facile fieri potuisse intelligimus: sicuti Pedemontanis quibusdam, & nostris præsertim civibus evenit, ut cum longius hinc essent in tractus Italicos profecti, ubi maligna febris miliaris ignota erat, hæc tamen ipsa, nobis jamdudum familiaris, eosdem inopinato invaserit (3). Sed tamen ex eo peculiari

QUES des PARTS *est le premier, qui a écrit de la Fievre pourprée*. Ita verisimile est a JACOBO ipso, qui tum in Flandria, tum in Gallia medicinam fecit, ejusmodi febrem observatam fuisse.

(1) *De Morbis Contag. l. 2. c. 6.*

(2) Blesæ, vel Blesium, lingua vernacula *Blois*, nobile oppidum, quod parvæ Blesensis provinciæ caput est.

(4) Ita grassantibus uspiam variolis persæpe accidit, ut

liari loco Jacobi de Partibus, quem modo citavimus, suspicari quoque licet, sive in Blesensi, sive in alia regione Gallica, eumdem ipsum, qui admodum frequens esset in Italia, petechialem morbum aliquando incidisse. Atque utinam in superiorum ætatum decursu, præter eos Auctores, qui de vario morborum genere observationes egregias ac perutiles nobis tradiderunt; ceteri ubique gentium Medici experientissimi, quæ rara omnino & singularia in morbis animadvertissent, eadem, ne memoria exciderent, scriptis consignassent. Quamquam non pauci, opinor, talia in adversariis descripserunt, quæ nisi per varios casus, hominumque incuriam pleraque periissent, amplificare artis nostræ historiam, atque illustrare potuissent (2). Quod si Jacobus de Partibus magnum illud commentarium posteris non reliquisset, ubi data occasione atque obiter peticularum mentionem fecit; credibile

aliqui ad effugiendum id malum, in loca quædam remota, & saluberrima secesserint, quos ibi nihilominus idem morbus tentaverit: cum interea indigenæ, ceterique habitatores ab eo prorsus immunes essent. Ac de aliis communibus morbis id etiam aliquoties observatum est.

(2) Posteaquam diversis in regionibus institutæ fuerunt eruditorum hominum Societates, certisque temporibus de physicarum inprimis, & medicinalium rerum edi solent Collectanea; facile quisquam unus, non tam proprii nominis, quam publicæ utilitatis studiosus curare potest, ut insolita quæque, & memorabilia, in morbis diligenter a se animadversa, pervulgentur.

bile omnino esset, easdem in regionibus citra mediterraneum, & maxime in transalpinis, neminem unum cognitas habuisse. Fere enim Medici Scriptores in morbis iis enarrandis operam posuerunt, qui frequenter obtigissent, aut vulgares jam facti essent. quocirca variolas & morbillos quamplurimi; cetera duo exanthematum genera tantum aliqui, & potissimum Itali, exposuerunt; *Rossaliam* dico, easque pustulas cutis, quæ ab his, patria lingua, *Vaivolo salvatico*, vel *Ravaglione* appellantur. Sunt enim aquosæ & pellucidæ quasi variolæ (Crystalli propterea dicuntur) modo cum parva febri, modo nulla, atque in aliis ægrotis paucæ, in aliis, multæ, per cutem universam disseminatæ: qui morbus dierum aliquot spatio salutarem exitum habere solet. Præ ceteris Auctoribus INGRASSIA, sicuti *Rossaliam*, ita Crystallos in libro *De Tumoribus* descripsit, quippe qui tales vesiculas, præsertim Neapoli, sæpe vidisset in pueris. Nam VIDIUS quidem splendentes istas agnovit pustulas, paucisque verbis exposuit; sed tamen variolis, & morbillis, tamquam ejusmodi morborum tertiam speciem adjungendas non esse putavit: ex quo apparet eumdem Auctorem neque a morbillis distinxisse *Rossaliam*, vel hanc minime cognovisse. A veris autem variolis dis-

 similes

similes cryſtallos Medici ſatis commode, ut mihi videtur, tali appellatione disjunxerunt. Poſt Italos Riverius de hac puſtuloſa corporis affectione, quæ ab Occitanis mulierculis *la Veirolette* nuncuparetur, in transcurſu loquutus eſt, ubi nimirum *de Variolis, & Morbillis* differuit (1). Atque hæc tandem omnia de maculis, & puſtulis inter ſe diverſis, & cetera quæ dixi hactenus, etſi nimis multa fortaſſe videntur; me tamen ad miliarium hiſtoriam morborum, de quibus jam dicere ingredior, pedetentim, & commode perduxerunt: quin etiam aliquando mihi opus erit varias cutis efflorefcentias memoria repetere, ad eas cum miliariis ob qualemcumque analogiam comparandas.

Miliaria exanthemata, quæ interdum citra febrim obveniant, cunctis fere nationibus communia eſſe arbitror. Hujuſmodi ſunt ea, quæ Hippocrates, ceterique Græci Scriptores *Hidroa*, Latini Sudamina, vel ſudorum

(1) Vertente anno 1719 cum Auguſtæ Taurinorum, & aliis in locis Pedemontanis, frequentes eſſent variolæ; nullæ tamen apparuerunt in Ripulenſi pago, ubi complures interea pueri, & adoleſcentes nonnulli, dum ſumma æſtas erat, eaque præcalida & ſicca, feroſis puſtulis affecti fuerunt. Hæ rubella quadam linea circumdatæ, liquorem in aliis ægrotis plane limpidum, in aliis ſubflavum & lentum, continebant, qualis nempe inciſis veſiculis manabat: plerique omnes intra hebdomadam ſanabantur, aliqui vero ſerius, propterea quod, primis exareſcentibus puſtulis, alteræ ſimiles exoriebantur.

dorum Papulas nuncuparunt. Bene autem sudaminum species ACTUARIUS facit duas (1): ex aliis, ut ipse ait, cutem scalpendo, sanguis emanat, ex aliis humor pallidus. Neque ab his differunt Arabum *Essera*, quarum duplex quoque genus a SERAPIONE constitutum est (2): vel enim, ex sanguine cholerico genitæ, rubei coloris sunt, acutæ, pungentes; vel ex phlegmate salso, quæ idcirco longe minus rubescunt. Sed generatim a fervore quodam *Sufferfuras* dicit FRACASTORIUS vulgo appellari; atque is, quem paullo ante laudavimus, auctor Siculus, a popularibus suis *Bruxoli*, vel *Brusoli*, a Neapolitanis *Migliarino*, quod granis milii persimiles sint. Et recte quidem miliares papulæ nominantur in universum, quæ inde in rubras, & albidas dividuntur. itaque de rubris, ut intelligi licet, proprie loquitur BONTIUS (3) apud Indos frequentibus, quæ, nulla febri comite, asperitatem cutis, & pruritum acerrimum inducant: addit ejusmodi malo molestissimo corripi eos, qui recens in Indiam venerint. FABIUS PAULINUS, & alii

E 2 plu

(1) *Method. Med. l.* 1. *c.* 23.

(2) V. *Pract. l.* 5. *c.* 8. Atque in eumdem fere modum *Essere* describitur ab AVICENNA *Canon. Lib.* 4. *Fen.* 3. *Tr.* 1. *c.* 13.

(3) *Medic. Indor. l.* 4. *c.* 18.

plures Galeni Sectatores *hidroa* (1), sive pustulas, de quibus hic sermo est, ab exundante sudore fieri putant bilioso, & valde mordaci; Fernelius autem ab ejusdem portione humoris, qui sub epidermide coercitus per cutis spiracula evadere non queat. Miliares vero papulæ & sæpe inter sudationem, & interdum in sicco habitu corporis erumpunt. quamquam enim assiduus mador cutaneus, quasi salsugo, ad easdem ciendas idoneus stimulus sit; tamen a solo fervore, & appulsu sanguinis acrioris ad cutem, præsertim cum exterior causa quædam accesserit, facile id genus exanthemata excitantur. quamobrem ubi calida regio, vel æstivum tempus est, solent illa maxime in puerorum, & adolescentium brachiis, pectore, dorso, reliquis etiam partibus efflorescere. Et ipse quidem Hippocrates, quo loco (2) febres continuas, & ardentes, tertianas, alvi profluvia, ceterasque æstivas recenset ægritudines, simul *hidroa* commemorat. In *Constitutione Epidemica Semproniensi* (3), quæ obtigit anno 1701, hæc breviter a Loewio narrantur: cum æstuosissimus fuisset Julius
mien-

(1) Quibus valde arridet vocabulum *hidroa*, tantummodo adhibendum ab iis videtur, cum papulas ichore plenas intelligi volunt.

(2) *Aphor.* 21. *sect.* 3.

(3) V. *Histor. Epid. Hungar. in Append. ad Vol.* 1. *Actor. Acad. Cæsar. &c.*

mensis, exortæ sunt tertianæ febres non diuturnæ; intereaque multi exanthematis miliaceis, valde molestis, non pueri modo, sed adulti quoque & senes corripiebantur; quæ facile tamen per pharmaca refrigerantia, & balneum evanescebant. Memini me aliquando, fervente anni tempestate, nobilissimam Virginem, sanguinei & calidi temperamenti, cum insolita corporis vel animi agitatio nulla antecessisset, sed vespertina tantummodo, ac frigidula lenis aura spiraret, rubellis illico papulis miliaceis omni ex parte affectam fuisse: hæ autem postero die, ut citra sudorem advenerant, ita penitus abierunt. Sed ea multo difficilius discuti ac resolvi solent exanthemata, quæ a diathesi humorum scorbutica originem ducunt: talia scilicet in cute diutius inhærent; vel, cum recesserint, subinde revertuntur (1): ita impuræ & pravæ materiæ, quæ inimica est sanguini, & visceribus, pars aliqua ad corporis habitum vi quadam propria naturæ impellitur.

Variolosæ quoque pustulæ, quæ humano generi tantam sæpe afferunt perniciem, vi-

(1) Hujusmodi quidem papulæ generatim rubent: verum illæ etiam fortasse ab ingenito sero scorbutico fiunt, quas in modum vesicularum, aquam continentium, infantibus familiares esse Germanus quondam tradidit Medicus HŒFERUS in *Hercule Med. l. 7. c. 6.*: de quo auctore postea dicemus.

sæ sunt interdum sine manifesta febri prodire, augeri, maturescere, ac plane siccari. qualium se spectatorem fuisse variolarum Drelincurtius affirmat (1) tum sporadicarum, tum popularium: atque in hanc rem similia quædam exempla a Foresto desumpta, Epiph. Ferdinando, Joh. Rhodio, & aliis in medium adducit. Idemque nobis constat de purpureis maculis, quæ tamen in febribus acutis pestiferæ generatim sunt appellatæ. In decursu hiemis (annus erat, ni fallor, 1705) peticulares febres in hac urbe fuerunt admodum multæ, ex quibus graviter laborantes in publica Pauperum hospitali domo viros, & adolescentulas plures conspexi: harum interim aliquæ, valetudinis incommodum vix ullum percipientes, conspersa maculis brachia, initio purpureis, deinde sublividis ostendebant; ac tales aliis in partibus a se deprehensas fuisse dicebant: paucorum autem dierum spatio universa cutis æquabilem colorem nativum recuperabat. Etiam Petrus a Castro (2) peticularum citra febrem efflorescentium meminit. itemque Burserus, in libello *De Febre Petechiali*, Ananbergenses (3) aliquot se vi-

(2) In *Differt. de Variolis, & Morbillis*.
(1) *De Febr. Punctic. Sect.* 3. *Aphor.* 32.
(2) Annaberga oppidum est Superioris Saxoniæ in monte *Schneeberg* situm.

vidisse scribit, maculis omni ex parte corporis infectos, neque tum eos decumbentes, neque ullo symptomate afflictos.

Nunc de papulis miliaceis dicamus, quæ febribus aliquando intermittentibus adjunctæ sunt, plerumque vero continuas comitantur, idcirco miliares proprie nuncupatas. Ubi *Constitutionem Epidemicam anni* 1720 exponit Bernerus (1), tertianas in Agro Cliviensi vagantes commemorat, quibus ineunte anno corripi cœpissent incolæ: omnino molestæ fuerunt hæ febres, cum exanthematis tota ægrotantium cute diffusis, tum rubris tum albidis, quæ postquam evanuissent, alia continuo erumpebant: illæ porro simplices tertianæ in duplices, vel diarias transibant. In Additamentis ad Riverii *Observationes* quamdam legi narrationem febris tertianæ duplicis, cujus vehementes accessiones, & oborta simul exanthemata urentia ægrotum ita vexabant, ut de vita ejus timendum esse videretur: sed experientis Medici opportuno consilio facta sanguinis missio peracerbum id symptoma, æque ac morbum, illico sedavit; atque æger brevi est sanitatem consecutus. Sæpe enim ferventium humorum, qui tales papulas, perinde ut eas

(1) V. Librum Auctoris *De efficacia, & Usu Aeris &c.* §. 48.

febres, producunt, analogia quædam esse videtur: quod utique cum eo convenit monito Avicennæ (1): *Quum Essere invadit locum amplum* [sive cum latius pustulæ sparguntur] *tunc si non fiat phlebotomia, timetur febris tertiana*. Apud nos acutæ febres miliares non raro ab intermittentibus initium ducunt: sed tamen veræ etiam tertianæ sunt aliquæ cum hisce papulis consociatæ, vel sponte sua desinentes, vel per corticem peruvianum, aliudve idoneum remedium, sanabiles: in quo nihilominus adhibendo cortice interdum hæsitant Medici, sub ejusmodi febrium aspectu latere virus illud malignum suspicantes. Idem fere de peticulis observatum est, quas Petrus a Castro (2) se vidisse affirmat in tertianis, sive intermittentibus, sive continuis. Et paucos ante annos in hac urbe adultum hominem ægrotasse scimus ex tertiana simplici cum peticulis lividis, eumque convaluisse. Verum de hisce febribus satis sit: ad eas progrediamur, quæ proprie sunt miliares; & primum de genere benignarum, post accuratius de acutis, & malignis dicemus.

In febribus æstivis, inquit Hippocrates (3), *circa septimum, octavum, & nonum diem aspredi-*

(1) *Canon. l.* 4. *Fen.* 3. *Tr.* 1. *c.* 13.
(2) Loco paullo ante citato.
(3) *Epidemior. lib.* 2. *sect.* 3.

predines quædam miliaceæ, culicum morsibus fere similes, quæ tamen non admodum pruriebant, in summa cute subnascebantur, & ad judicationem usque perdurabant. Ac ne eæ quidem masculorum ulli eruperunt. Mulier vero, cui talia fierent, nulla mortua est: hebetiori tamen erant auditu, & soporosæ, quamvis antea non admodum soporosæ essent, quibus ista evenire debebant. Hunc locum HIPPOCRATIS non satis attendisse videtur in *commentariis* suis VALLESIUS. Etenim asperitates illas miliares, culicum morsibus similes, putavit maculas esse, nimirum peticulas, *Tabardillo* ab Hispanis nuncupatas (1): qui morbus initio rarissimus, nec multis ante annis, quam hæc litteris consignaret VALLESIUS (2), frequens in Hispania factus, ortum ibi suum, simul & nomen habuisse dicebatur. itaque ex eadem sententia subjungit auctor, in maculis diverse coloratis differentiam *malignitatis* morbi positam esse, ut *cum nigris aut lividis vix ullus evaderet, cum*

(1) Non modo petechiales, sed aliæ quoque febres acutæ vulgo *Tabardillos* ab Hispanis hodie vocitantur, ut in opusculo alibi citato adnotavit BURLETUS. Illi autem, opinor, de *Tabardillo*, sicuti nostrates de miliari morbo, facillime suspicantes, quasi præsentem eum ipsum adspicere sibi videntur, statim ac febrilis ægritudo quædam, eaque gravis, apparet.

(2) Auctoris Commentaria in Libros Hippocratis de Morbis Popularibus primo Madriti prodierunt anno 1577.

cum rubris pauci admodum interirent. Omnino autem perspicuum est, nec de pravissimis hujusmodi febribus HIPPOCRATEM meminisse, sed æstivis tantum; neque de talibus maculis, sed de miliaceis, aut culicaribus papulis (i), quibus solæ mulieres afficerentur, ita

(1) Ab aliis quoque Medicis miliares, aut culicares papulæ cum rubris purpureisve maculis, ideoque & miliares febres cum petechialibus confundi solent; unde is in quædam Lexica error manavit. In Vocabulario universali Gallico-latino vera quidem invenitur descriptio febris miliaris: quod autem ibi additur, eamdem febrim alio modo purpuream dici propter eas, a quibus nomen accepit, exiguas pustulas, vulgo *Pourpre*, hoc sane probari nullo modo potest. Insuper exanthemata, quæ papulas aut pustulas, interdum vesiculas, nuncupare consuevimus, ibi latine definiuntur *Purpurei vari pestilentis febris*; id quod rejiciendum omnino videtur. primum enim rubicunda sunt illa, vel albida, vel instar chrystalli pellucida: deinde Varus aliud quiddam in Pathologia significat: *Varus*, inquit FERNELIUS, *tumor est durus, & exiguus, ex frigido crassoque humore, quasi in callum concretus*, isque ut plurimum oritur in facie *: denique miliares papulæ neque in continuis tantum, in acutis, in malignis aut pestiferis, sed aliquando intermittentibus, benignis, continuis, etiam tardis, quas *chronicas* vocant, febribus observantur.

Et ipsi quidem Auctores Lexici Medici, quod *Amaltheum* inscribitur, in ejusmodi errorem lapsi sunt. Nimirum exanthemata in Morbis epidemicis ab HIPPOCRATE memorata, culicum morsibus similia, eadem esse volunt (V. *Culex*) ac maculæ, quæ a Medicis recentioribus *Petechiæ* sunt appellatæ: hæ vero pulicum morsibus, non culicum, assimilantur; quemadmodum vel in ipso *Amaltheo* scriptum est in voce *Petechiæ*. Ceterum exanthemata, quæ indicavit HIPPOCRATES, parum ab iis differre puto, quorum in Atticæ pestilentiæ Historia meminit THUCYDIDES: *Corpus*, inquit, *exterius non admodum fervens tactu erat, neque pallidum, sed subrubrum, fuscum, minutis pustulis ac papulis scatens*: sic enim hunc locum interpres au-

ita ut omnes tamen ægrotæ convalescerent. Itaque Vallesius, uti dicebam, cum singula Hippocratis verba minus consideraverit, in ejus loci interpretatione hallucinatus est: quod utique erudito, & magni nominis Scriptori Medico ignoscendum. ecquis enim est tam excellenti ingenio, doctrinaque præditus, ita sollers, ita sedulus, atque intentus ad omnia, ut lectitando, & multum scribendo, nihil eum fugere umquam possit? Nunc quoniam de miliari morbo agentes, in hunc de Hispanis fermonem ingressi sumus, ad cetera pergamus eodem spectantia, inde ad alias nationes progrediemur.

Ab hinc annis prope viginti cum artis Medicæ peritissimos viros, Madriti commorantes, de febribus miliariis percontatus essem per litteras, quod singuli responsum mihi dederunt, brevissime narrabo. Scilicet in toto Castellæ tractu, ipsaque in urbe Madri-

ctoris, vir doctissimus, convertit e græco LAURENTIUS VALLA.

* Variolæ, aut Varioli a Varis nomen traxisse videntur, quam vocem latini quondam Scriptores in artem medicam introduxerunt: idque vocabulum plures apud gentes ita receptum est, ut litteris non valde immutatis, aut aliquo adjuncto, vernaculum fecerint: Itali *Vaiuolo*, Galli *petite Verole*, Hispani *Virvelas* vocant. Nunc igitur illa eadem nomina, jamdudum attributa certis quibusdam morbis, haudquaquam ad alios recentius cognitos transferenda sunt. ac nemo quidem unus ex Medicis, ut arbitror, pustularum miliarium appellationem a variolis, multoque minus a varis, mutuandam esse censuit.

dritensi febrem proprie miliarem, seu vesicularem, & malignam omnino raram, nec umquam popularem esse Higghins Anglus, & Cervi Parmensis significabant, primus Hispaniæ Regis Archiater, alter Reginæ Medicus: quod idem a Buoncuore Neapolitano (1), Medico Regio, erudito & officiosissimo viro comprobatum erat. Minimeque ab iis dissentiebat Aulicus etiam Medicus Aquenza, qui febrem miliarem neque in urbe, neque in Castellana regione cognitam sibi fuisse ullam declarabat: aliquando tamen in aliis provinciis, ac verno præsertim tempore, quasdam vagari febriculas cum vesiculis cutaneis, aquoso humore plenis, & illas quidem benignas, unius vi naturæ ut plurimum sanabiles. Denique experientissimus Peralta raro affici miliaceis febribus Hispanos testabatur, neque ex iis ægrotantes in vitæ discrimen adduci: quibus propterea curandis febribus ob vasorum plenitudinem opportuna esset detractio sanguinis, & nonnumquam lenissima diaphoretica adhiberentur. Atque hæc de tali argumento præcipua sunt, quæ tum temporis ex Hispania accepi. Iam ipsa nos admonet regionum proximitas, ut ad Lusitanum celebrem Me-

(1) FRANCISCUS BONCORIUS, nunc Medicus Primarius CAROLI Regis utriusque Siciliæ, atque in universo Regno Neapolitano Archiater.

Medicum, ZACUTUM adeamus: ecce autem in *Praxi* ejus *Admiranda* occurrit singularis Obſervatio quædam *De Febre Eſſeroſa* (1) ab eodem, ut opinor, Olyſſiponæ habita; qua in urbe tricenos annos commoratus fuiſſe dicitur, priuſquam in Hollandiam veniret (2). Nimirum pueruli duo ex febri continua, dolore capitis, & laſſitudine laborabant: nocte affatim erumpunt ad cutim puſtulæ, quas ipſi poſtero mane ſcalpentes diſrumpunt; atque ab his ichor tenuiſſimus emanat: qui adſunt ægrotis Medici quatuor, variolarum ſpeciem eſſe arbitrantur: interim ex calido regimine irrequieti exardeſcunt pueri, pruritu vexantur, & novæ comparent veſiculæ, primis jam exſiccatis: tum arceſſitus ad eos ZACUTUS diverſi cujuſdam generis puſtulas, videlicet *Eſſeras*, demonſtrat, ex ichoroſo ſanguine, quales potiſſimum æſtivo tempore, & in bilioſis corporibus, exoriri ſoleant: itaque detrahi ſanguinem jubet, ptiſanam dari, & cetera fieri, quibus illi optime convaluerunt. Quod ſiquis diceret ejuſmodi caſum potius in Batavia eveniſſe, ubi vitæ ſuæ tempus reliquum exegit ZACUTUS; ſaltem Au-

(1) *Obſervat.* 16. *l.* 3.

(2) ZACUTUS e Luſitania decedere, propterea quod Judæus eſſet, circiter annum 1624 PHILIPPI IV Regis edicto coactus fuit: quare in Hollandiam ſe recepit, ubi medicam artem, maxime Amſtelodami, profeſſus eſt, & admodum ſenex interiit.

Auctoris hæc eadem observatio plane consentiret cum altera Foresti, quippe qui medicinam apud Batavos diutissime factitavit, ac talia exanthemata in æstu caniculæ, præsertim pueris, modo cum febri, modo sine febri, infesta esse tradidit. & Scriptor uterque cavendum esse admonet, ne victus, aut remediorum usu perverso idem morbus ingravescat: verum hæc opportunius alio loco exponemus. De miliariis febribus in universum rogatus aliquando a nobis Medicus Professor in Academia Lugduno-Batava Osterdikius, perpaucas se vidisse respondit, easque benignas; quibus idcirco nec sanguinis missionem, neque alia medicæ artis auxilia, præter diluentia, & mitissima diaphoretica, adhibuisset. Leves etiam in Gallia febres dicuntur esse cum rubris exanthematis, quales item puerperis nonnullis superveniant. Itali Scriptores, sicuti de papulis miliaceis citra febrim, ita de iis cum febri conjunctis mentionem fecerunt, in primis Martianus, ubi locum Hippocratis illum, de quo supra diximus, interpretandum aggreditur: sæpe enim papulas in febrili fervore se observasse perhibet, sudaminibus fere similes, vel minutis tuberculis, quæ a culicum morsu excitantur: cujusmodi exanthemata fuerunt aspredines cutaneæ ab

Hip-

HIPPOCRATE memoratæ. ac talia recenter in quadam muliere se adnotasse affirmat, quæ ardente febre, cum aliqua mentis alienatione, & alvi fluxu laborabat: idemque addit, papulas id genus a sero salso & biliosa fieri, maximeque mulieribus, ac pueris evenire. hæc scilicet eximius iste docuit HIPPOCRATIS interpres. De studioso quodam atque erudito viro, Pisis commorante, in suis ad me litteris narrabat olim ZAMBECCARIUS, illum nempe ex vehementi commotione animi in continuam febrim incidisse, simul in exteriore toto corpore pustulas rubentes, granis milii persimiles, apparuisse: ob sanguinis fervorem, & cutanei humoris mordacitatem aliquoties incidi venam jussit ZAMBECCARIUS, & aquam fontanam liberaliter bibendam dedit: morbus admodum remisit, sed aliquandiu, cum esset hibernum tempus, perduravit. Cetera omitto, quæ mihi alias ab excellentibus inter Italos Medicis de hoc genere morbi miliaris minime perniciosi denunciata fuerunt. Quondam in hac urbe mulierem, ætate florente, optimoque corporis habitu, invisi, quæ biduo post editum puerum, unde larga sanguinis effusio consecuta erat, cutaneis sparsim affici papulis rubentibus cœpit: pulsus vix febrilis; leviculus dolor capitis; assidua

dua diaphoresis: die tertia subviridia ventris excrementa; urinæ saturæ; postmodum alvus constipata; uteri purgamenta semper mediocria; noctu molesta cutis prurigo: nihilominus ad multas horas quotidie in lecto sedebat hilaris femina, cibi appetens, palliolo dumtaxat ex panno lineo contecta; tunc enim Augustus erat mensis, & quidem fervidus: de reliquo victus rationem accurate servabat; identidem oleo dulcium amygdalarum, & continenter diluente potione utebatur: duodecim fere dierum spatio convaluit, ac decidentibus cuticulæ squamulis nativum corporis exterioris habitum recuperavit. De alia memini juvene primipara, quæ partus die postero pauculam requietem habens, subinde etiam (cum alioqui vix febricitaret) pectoris angustia premebatur: hinc brevi pustulæ miliares, partim rubræ, partim albidæ, comparuerunt; ex quo magnum levamen ægrota percepit, septemque dierum spatio sanitas ei restituta est (1). Sed etiam ex perlucidis pustulis, aut vesiculis, quæ dicuntur crystallinæ, cum parvula febri, nulloque gravi symptomate, homo quidam maturæ ætatis laboravit: qui morbus dolore articulorum superveniente (nam ille

(1) Hujusmodi febres miliares identidem a nostratibus Medicis observari solent, intereadum aliæ graves & malignæ passim vagantur.

ille alias arthriticus fuerat) salutarem exitum habuit. Ceterum de albidis pustulis, quas natura deteriores esse rubris Auctores multi prodiderunt, scire licet interdum eas toto corpore non abundanter diffundi, sed per aliquas tantummodo partes magnis intervallis dispergi, ita ut ægrotantes ne gravi quidem febri, neque molestis symptomatis afficiantur: atque id ipsum omnes quidem norunt in variolosis affectionibus (1) aliquando evenire.

Quamquam vero hi miliares morbi, per se ipsi mites, nullum vitæ periculum afferre videntur; tamen ex neglecta victus ratione confestim ingravescere possunt; quemadmodum Forestus (2) vertente anno 1556 observavit in duabus puerperis, quæ papulas rubentes, velut ex culicum morsiunculis habebant. Primam nempe a suscepto frigore incidisse dicit in dolorem stomachi, cardialgiam, defectionem animi, cum pulsu debili, & angustia præcordiorum: quæ nihilominus symptomata, vi medicaminum denuo propulsis ad cutem exanthematis, paulatim evanuerunt. In altera, quæ verno tempore puerum ediderat; hinc bene omnia proces-

 serant

(1) Variolæ scilicet illæ sunt, quas Galli vocant *Petite Verole volante*. V. COL DE VILARS *Diction. de Medecine &c.*

(2) *Observat. lib. 6. obs. 6o.*

serant, post duas a partu hebdomadas, inopinata eruptio facta est rubrarum papularum; atque hæc etiam puerpera, admissi frigoris causa, & repressis pustulis, in easdem fere, ut illa prior, affectiones incurrit: tum vero Forestus idoneis pharmacis revocare papulas ad cutem conatus est, id quod bene ac prospere successit. Hœferus, in Aula Cæsarea quondam Medicus, exanthemata quædam commemorat (1) morbillis similia, quæ pueros, & constantis quoque ætatis homines in decursu hiemis, & insequentis veris (2) divexabant: his adjecta erat febris continens, quæ altero die, vel ad summum tertio, desinebat: itaque brevi omnes sanabantur, præter Ancillam, quæ de rebus domesticis valde sollicita, frigido aeri sese commisit: huic enim oborta est difficultas spirandi, compressio cordis, lassitudo gravis, ut in magno vitæ periculo

(1) V. *Hercul. Medic. lib. 7. c. 6. De Infantium Affectib.* Auctor in hoc Volumen *Locorum Communium* præcepta & observationes præstantium Medicorum, & proprias contulit; idemque opus emisit ipse in lucem, quod semel & iterum post ejus obitum Germani ediderunt. Fuit autem HŒFERUS Frisingæ natus, vir studiis deditus, & in arte sua multum versatus. Javarinum, Inferioris Hungariæ oppidum ab IMPERATORE missus ad Præsidiarii Medici munus fungendum, ibi supremum diem obiisse scribitur A. 1661.

(2) Hæc scilicet Viennæ habita esse observatio videtur anno 1634, ut ex iis colligi potest; quæ prius ab Auctore tradita sunt in eodem *cap. 6.*

lo eadem versaretur: sed tamen ad accuratam diætam continuo redacta, simul diaphoreticis utens pharmacis, paullatim convaluit.

Quod si hujusmodi ægritudines, suapte natura leves, ob aliquod erratum in victus ratione periculosæ fiunt; facile quisquis intelligit, tum eas profecto gravissimas fore, cum peculiaris quædam insita sit humoribus pravitas, quæ maxime solet in ipsis pustulis inhærere. Quapropter in illa Observatione de puerperis duabus paullo ante citata, præcipit FORESTUS ad tales papulas magnopere attendendum esse, quæ, si retrocesserint, aliquando syncopem, & subitaneam mortem afferant: quemadmodum evenisse dicit *uxori Henrici Duystii, quæ subito extincta est: tales igitur oportere puerperas diligenter custodire*. Sed insuper ZACUTUS, ubi *Esserosam Febrim* exponit, de qua loquuti jam sumus, notabile documentum illud subjungit: *Tu vero*, inquit, *in opere practico hanc Esseræ curationem bene observa, in cujus præsagio, & curatione non solum secundæ, sed etiam primæ notæ Medicos misere deceptos sæpe deprehendi*. Ex quibus colligere licet, miliares morbos, sive mites re ipsa & benignos, sive fraudulentos & feros, apparuisse jampridem in Batavia: tametsi mali-

 gnum

gnum ejuſmodi nullum in ea regione ſe vidiſſe Boerhaavius in quadam Epiſtola (1), quæ penes me eſt, declaraverit: & ſupra lau-

(1) Hanc BOERHAAVIUS epiſtolam ad Medicum & collegam meum dedit: & quia malorum puerperis obvenientium ſingularem ibi quamdam ætiologiam tradidit, hic mihi viſum eſt ab eadem epiſtola totum illud caput apponere. Quæſtio autem erat, num Batavæ mulieres a partu inciderent aliquando in acutam febrim miliarem; atque ita vir ille clariſſimus reſpondebat.

Morbum, de quo ſcribis, non memini vidiſſe inter noſtrates, neque pue rperis aliquid ſingularis mali accidere, quod & referri poſcat. Quoties mulieribus, recta prius valetudine fruentibus, puerperii mala oborta vidi, toties fere ſemper ea contingere vidi ex ſanguinis corde expreſſi itinere in vacuas, laxas arterias, in abdomine ſitas; quæ paullo ante partum a mole Fœtus, aquarum, & ſecundinarum, adeo compreſſæ fuerant: quippe tunc cerebrum, nervi, ſpiritus ſuis in actionibus mirifice turbari, mille morbi ſpecies formare, & inani malignitatis ſpecie terrere, nimis ubique deprehendi. Hæc tamen omnia vitari didici ſi adductis latis faſciis conſtrictus venter comprimit ita arterias, ut æquabilis ſit preſſi ſanguinis actio æque ad ſuperioris, quam inferioris aortæ ramos ipſo temporis articulo quo collabitur, onere liberatum diſtendente, abdomen. Videbitur fortaſſe parum pertinere tua ad quæſita reſponſum. Vidi tamen hac unica natos cauſa morbos etiam maculis malignis truculentos, falſoque ſuſpectos peſtilentialis labis: ut velocitatem [talium intellige morborum] *anomala ſymptomata, maculaſque corpore diffuſas. Hæc ſunt quæ dicere potui ad propoſita. ſi inde ignorantiam nudaverim meam, tamen gaudebo, ſi vel ob ſinceritatem placuero. Vale! Leydæ die 14. Jul. 1730.*

Qui novam hanc hypotheſim animo attenderint, eamque ſive plurimi, ſive admodum pauci probaverint; certe quidem omnes candorem & modeſtiam hominis doctiſſimi, & ubique gentium celeberrimi, valde commendaturos eſſe arbitror.

Ceterum ejuſmodi ætiologiam, ſimul & rationem tuendi a morbis graviſſimis puerperas per cingula ventrem comprimentia, non modo nobiſcum privatim communicavit BOERHAAVIUS, ſed etiam publice docuit. V. *Prælect. Acad. in propr. Inſtit. Med. §. 686.*

laudatus OSTERDIKIUS in perscripto ad nos Consilio testatus sit, perpaucas febres miliares, & eas quidem benignas, spatio annorum triginta quattuor, se deprehendisse. Neque enim, ut ante dicebam, ex repressis modo pustulis, cum benigna febris est, periclitantur ægroti; verum etiam miliaris morbi speciem illam per se malignam, infestamque humano generi, jamdiu Medici observarunt.

Hoc autem aliis in regionibus frequens est malum, ac velut endemium, in aliis quamplurimis ignotum esse dicitur, ut præter ceteras de Gallicanis maxime Provinciis, ipsique Galliæ finitimis, tum de plerisque Italicis, audivimus. Attamen vir doctus & experiens CAROLUS PISO (1) cutaneas quasdam affectiones, instar hydatidum, exponit, quæ universo corpore diffusæ, continentes febres non raro comitentur. deinde singularem enarrat morbum nobilis Pueri, synocho putri laborantis, cum lassitudine, dolore capitis & dorsi, summaque pectoris an-

 gustia

(1) V. *Observat. & Consilior. sect. 5. cap. 4.* qui primo liber editus fuit An. 1618. Vixit autem CAR. PISO, celebris NICOLAI filius, ætate illustrium Medicorum Parisiensium, LUDOV. DURETI, SIMON. PIETREI, & PETRI SEGUINI, quos idem præceptores suos appellat. Consiliarii & Medici munere perfunctus apud HENRICUM I, Lotharingiæ Ducem, Nanceii decessisse creditur A. 1633.

gustia, ut prope suffocari videretur: quartum circiter diem accessit vigilia, & delirium, ac tota maculis conspersa cutis apparuit; ubi exortæ sunt vesiculæ pruriginosæ, non desinentes in acumen, sed in latitudinem protensæ, exteriore corporis habitu intumescente: apertis vesicis humor aquosus effluebat, quæ postea exsiccatæ in furfures abierunt. Anomalas hujusmodi pustulas, diversamque formam vel ex toto, vel ex parte habentes, nonnunquam iis in febribus cernere licet, quæ natura miliares sunt. neque tantummodo ex plurium conjunctione pustularum fieri corpus unum vesiculare animadvertimus; sed etiam per se, potissimum in manibus, vesicas, tamquam ex ambustione, excitari, quas opus erat incidere, ut acer humor emanaret. pustulas autem grandioribus variolis similes persæpe conspeximus (1). Cum Gratianopolim venisset

(1) Ipsarum quoque Variolarum quanta sit diversitas, nemo ignorat, quarum multæ species hac ætate a Scriptoribus enumerantur; præter singulares quasdam, etiam in benignis, anomalias, quæ rarius contingunt, ut in magnitudine aucta, vel admodum imminuta. KOLICHEN * puerum Æthiopem, qui ante sex menses in Daniam pervenerat, variolis affectum, eodem ibi tum grassante morbo, curavit. universum pueri corpus, excepta facie scatebat pustulis adeo minutis, & in ea parvitate ad finem usque morbi permanentibus, ut milii semina non æquarent; tantumque in manibus & pedibus paullo majores erant: materfamilias, ægroti custos, KOLICHENIO narrabat id

nisset RIVERIUS anno 1630, ad ægrotum adolescentem accitus fuit (1): hic, annum agens vigesimum, ex acuta febri gravissime laborabat, cum purpureis maculis: die morbi decimo sexto plurimæ circa vesicatorium pustulæ, quasi variolæ, tum aliæ per dorsum, lumbos, & nates apparuerunt; quæ postridie prope omnes disruptæ sunt, atque evanescere cœperunt: interea minimarum, & innumerabilium vesicularum, quæ limpidum humorem continebant, in toto pectore, & hypochondriis, eruptio facta est; simul febris atque delirium remisit, quin etiam æger posteris diebus omne fere tempus dormiendo exegit: itaque erumpentes pustulæ, morbo jam valde provecto, salutares fuerunt. Ceterum miliares febres perniciosas cognovit profecto RIVERIUS: ubi enim de *Febre pestilente* sermonem habet, initio ponit a purpureis maculis exanthemata differre, quod illæ, nullo modo elatæ, ad mutatas cutis qualitates; hæc vero ad tu-

plane ipsum a se conspectum fuisse in puella Æthiope, quæ pustulis quoque immunem omnino faciem habebat. Insuper de puero illo adnotavit Auctor, siccatis primis variolis, erupisse alteras, ac deinde tertias, easdemque perpetuo minimas; atque hanc propter causam longiori tempore Æthiopem suum, quam Europæi soleant, ex variolis decubuisse.

* V. *Medic. Septentr. Collat. Tom.* 2. *p.* 221.

(1) V. *Observat.* 21. *Centur.* 1.

morum classem referantur (1): porro exanthemata esse aliquando varorum magnitudine, alias minora, & granis milii simillima: tum alia rubra, tamquam ex sanguine genita, aliaque alba ex sero, vel pituita; deinde ceteras earum varietates persequitur. Et quoniam minime insolens est, ut cum alius generis exanthematibus consocientur miliaria, doctissimus Helvetius (2), ubi distinctarum ex prava qualitate variolarum secundam speciem describit (3), perpauculas dicit in corpore variolosas pustulas, & procul alias ab aliis esse dispersas, ut sæpe tres quattuorve in brachio reperiantur: sed tamen exilium vesicularum, pellucido sero turgentium, pluribus in partibus, maximeque in pectore incredibilem numerum inveniri, quæ inæqualem asperamque cutim efficiant. quamobrem animadvertit principalem hic morbum censeri malignam fe-

(1) Solent quidem Medici exanthematis vocem, a Græcis metaphorice inductam, ad omnia quæcumque germinent in cute, aut efflorescant, sive in speciem macularum, sive pustularum, adhibere; tum adjectivo nomine apposito ambiguitatem tollere: quod tamen a paucis fit, nec semper ita fieri potest, ut nihil ambiguum remaneat. sed amphiboliam sustulit omnino RIVERIUS, cum alterum vocabulum ab altero, nempe a maculis exanthemata distinxit.

(2) E Regia Scientiar. Parisiensi Academia; REGINÆ Galliarum Medicus Primarius &c.

(3) V. *Observations sur la Petite-Verole*, Tit. *Des Petites-Veroles Discretes*.

febrim debere, & variolosa tubercula tantum pro symptomatis habenda esse. Rectum ille quidem hac de re judicium tulit: si vero liceret ejusmodi morbum a præcipuis exanthematis denominare, aliqui fortasse miliarem potius febrim, quam variolosam dicerent. Sed ista mittamus, quæ in utramque partem disputabilia videri possunt; ac de certis exploratisque miliaceis febribus, quæ sub ipso Galliæ cœlo acciderunt, sermonem prosequamur. Nobilis Adolescentis funestam ægritudinem ita exponit Cl. QUESNAY (1): corripuit eum febris, quæ, principio mitis, adjunctum habebat alvi fluxum valde fœtidum: septimo die accessio febrilis adhuc modica, octavo gravis, nono gravissima, cum anxietate, & spasmodicis in carpo commotionibus tendinum: ad diem usque vigesimum primum hic rerum status; quo die rubentia exanthemata toto corpore apparuerunt, quæ continuo parvularum formam vesicularum, ichorem continentium, nacta sunt, ac biduo post æger decessit: ex ore cadaveris, velut ex loco gangræna affecto, multa sanies manavit. Perspicuum est maximam hic humorum pravitatem & corruptionem exstitisse, quam putidum illud alvi profluvium inter initia indicavit, tum hæc ipsa

(1) V. *L'Art de Guerir par la Saignée*. *Sect.* 2. *c.* 1.

ipsa modo memorata sanies patefecit: & cum sera pustularum eruptio, inclinante scilicet morbo, utilis esse soleat, huic tamen ægroto jam fere ad extremum adducto prodesse non potuit. Illud autem longe notabilius est, quod idem auctor de febre quadam epidemica, & revera miliari enarrat (1): nimirum in pago, lingua vernacula, *Freneuse* nuncupato, qui a Medunta (2) paucis milliariis distat, sub æstatis initium popularis incidit febris acuta, cujus comes erat sudor modicus, ac fere perpetuus: die morbi altero, vel tertio prodibant undique ad summam cutem exigua & rubra exanthemata, quæ inde in albidas, & milio æquales pustulas, limpido humore plenas, convertebantur: etsi febris vehemens non esset, ægri tamen peracri & urente calore afficiebantur: mente constare soliti erant, nec de capite conqueri; solum oculos fulgentes, & lacrymali humore perfusos habebant: qui declinare mortem non poterant, aliquanto prius febrilem æstum vehementiorem patiebantur; tum agitationes membrorum una cum delirio accedebant, iidemque paullo post interibant: cadaverum tantus erat fœtor, ut, ea quamprimum fieri posset, in sepul-

(1) V. in eodem libro caput inscriptum *Fievre Pourprée.*
(2) Gallice *Mante*: oppidum est ad Sequanam, in Insula Franciæ, sic appellata.

pulcro condi solerent. De remediis, quæ a principio grassantis morbi noxia, ac de iis, quæ postmodum utilia fuisse perhibentur, fortasse alius erit opportunior aliquando disserendi locus. Jam pergamus ad ea breviter exponenda, quæ de hoc febrium genere Scriptores Itali prodiderunt, vel qui aliquo in tractu Italiæ, aut huic finitimo, medicam artem professi sunt, præter alia, quæ a nonnullis per litteras, vel auditione accepimus.

RODERICUS a FONSECA, primum in Pisano, tum in Patavino Gymnasio Medicus olim Professor (1), hominem quemdam acuta febri afflictum commemorat, cujus pectus, die quarto, itemque dorsum *asperitatibus miliaceis* plane rubris opertum fuit: atque animadvertit auctor id malum pro novo & inaudito habendum non esse, utpote quod in Corsica Insula prius comparuisset. Confundit autem, ut VALLESIUS, & alii fecerunt, ejusmodi exanthemata cum peticulis, quæ scilicet in Corsica, in Cypro, & alibi jampridem observatæ fuerant. Qua in re is minime hallucinatus est, qui ante FONSECAM, & amplius ducentis abhinc annis, de *Febre pestilente* librum evulgavit NIC. MAS-

SA

(1) V. Auctoris *Opusculum, quo Adolescentes ad Medicinam facile capessendam instruuntur &c. pag.* 61. *edit. Florentiæ* A. 1596.

SA: non enim maculas tantum, sive peticulas, sed eminentes quoque papulas exponit, quæ pruriginosam & asperam cutim efficiunt (1). ac febres quidem omnes, in quibus talia in exteriore corpore efflorescant, dissimilem formam habentia, uno eodemque capite ideo se comprehendere dicit, quod cunctis id genus morbis communis sit pestifera qualitas. Sed qui MASSAM ætate consecutus est, vir doctus & experiens, PETRUS SALIUS, memorata exanthemata accuratius distinxit a peticulis, eorumque differentias tradidit (2). alia nimirum alba esse docet, alia rubicunda; item alia seminis milii magnitudinem non attingere, alia saltem exæquare, & nonnulla etiam excedere; denique modo pauca, modo plurima, & interdum innumerabilia esse, ut locus in cute vix ullus a papulis vacuus reperiatur. Hisce auctoribus annumerari potest ROBORETUS, qui peticularem febrem Tridenti grassantem anno 1591 diligenter enarravit. ubi enim macularum differentias persequitur, pustulosa quoque exanthemata agnoscit, in quibus tamen designandis communi peticularum nomine abutitur: idcirco duplices peticulas facit; ab aliis cutem non elevari, ne-

(1) *Tractat.* 3. *c.* 4.
(2) *Tractat. De Febre Pestil. &c. c.* 18.

neque inæqualem asperamque reddi; alias vero, quæ rarissimæ sint, exiguorum instar tuberculorum esse demonstrat, vel exilium variolarum. Sed multo sane melius ceteri, qui pulicarem febrim a culicari separaverunt; quamquam inter utramque speciem proxima cognatio sit. Et PETRUS quidem a CASTRO (1) tametsi alteram paullum differre ab altera censeret, attamen ejusmodi malignas pustulas ad culicarem febrim retulit. Atque hic adnotare licet, non eos modo auctores, quorum meminimus, sed in primis HIPPOCRATEM comparavisse culicum morsibus exanthemata illa, quæ ipsemet aspredines miliaceas nuncupavit. Quamobrem suspicari quispiam posset, quibus in ægrotis, ut in *Fullone*, in *Pherecide*, in *Euphranoris filio* (2) pustulas veluti culicum morsus idem commemorat HIPPOCRATES, has etiam ad genus miliarium quodammodo pertinere. Sed apud AETIUM quiddam minus ambiguum reperimus: ubi enim de febribus sermonem habet (3), quæ a depravatis admodum homoribus accenduntur, parvas sub initia pustulas dicit in corpore uni-

(1) *Febr. Mal. Puncticul. Sect.* 1. *Aphor.* 7.
(2) *Epidemior. lib.* 7. Num. 87, 91, 112; & in eodem libro Num. 51 de *Andrea* mentio fit, qui cutem habebat pruriginosis, & calidis pustulis affectam.
(3) V. *Tom.* 1. *De Re Medica* *l.* 5. *c.* 29. interprete *J. B. MONTANO.*

universo, aut plerisque membris efflorescere, vibicibus aut culicum morsiunculis similes . . . aliquando igneas esse ac pruritum facere . . . consuevisse, si retrocesserint, perniciem afferre. hæc autem ex Herodoto, ut reliqua, ibidem docet Aetius. Ac de pustulis quidem iis, quæ nonnumquam instabiles appareant in febre pestilente, ad hunc modum loquitur Avicenna (2): *Quandoque accidit cum ea bothor subalbida, & rubra, & quandoque est velocis apparitionis & occultationis.* ita scilicet papulæ designari videntur sudaminum similes, quas alibi auctor ipse *bothor spinosos* appellat (4). Ex quibus propterea locis verisimile fit, neque veteribus Medicis, qui Græciam, & Asiaticas regiones incolerent, acutas febres ex quadam specie miliarium prorsus ignotas fuisse. Verum hæc alii viderint accuratius, quæ dumtaxat indicare voluimus; atque ex ordine instituto ad reliqua pregrediamur.

Superioribus annis quicumque in hanc urbem veniebant Itali, & inter eos quidam, præcipue Medici, de miliari morbo ita frequenti apud nos, gravissimo, & sæpe funesto plane omnes mirabantur; cum eorum nemo sive in patria sua, sive in iis, quas pera-

(2) *Canon. Lib. 4. Fen. 1. Tract. 4. c. 2.*
(4) *Lib. 4. Fen. 1. Tract. 3. c. 8.*

peragravisset, provinciis, quidquam tale audivisset. Alii etiam ex multis Italiæ locis mihi per litteras affirmabant, vel numquam in puerperis ejusmodi luem, tum maxime nostratibus infestam; vel cutaneas tantum papulas, easque benignas interdum se observasse. Verumtamen abhinc annis fere viginti ad me scribebat BARTHOL. CURTIUS, aliquas Mediolani se vidisse olim puerperas ex febre continua graviter laborantes cum exanthematis miliaceis; nec vero, quantum ipse meminisset, ex iis ullam e vita ereptam fuisse. Eodem propemodum tempore ZAMBECCARIUS mihi per epistolam nunciabat de nobili Florentina muliere inopinatum eventum in puerperio, quæ scilicet ex miliari morbo periisset. Insuper abhinc aliquot annis auditione accepi, quamdam in Etruria feminam, itidem puerperam, ejusdemmodi malo gravissime afflictam fuisse, quæ tamen convaluisset. Utinam iis in locis, ubi nonnullum hujusce luis seminium casu, & fortuito exortum est, non reviviscat, nec late diffundatur, ac denique consistat, quemadmodum hic nobis infelici quodam fato evenit. Sed nostram calamitatem postea narrabimus: prius enim de aliis nationibus, quibus eadem jamdudum ingruit pernicies, maximeque de Germanicis dicendum.

Pri-

Primus omnium GOTTOFREDUS WELSCHIUS, Medicinæ Professor Lipsiensis, anno 1655 libellum evulgavit (1) de maligna quadam febre, tamquam novo Puerperarum morbo, qui nempe a triennio grassabatur Lipsiæ, adeo communis mulieribus, quæ recens pepeperissent, ut pars earum vix decima incolumis curriculum puerperii absolveret: interim ægrotantes, cum remedium prope nullum iis prodesset, pleræque moriebantur. Hujusmodi morbum antea invisum, neque illis Medicis cognitum, Lipsienses feminæ *der friesel* appellabant, propterea quod a rubris exanthematis inæqualis facta cutis & aspera quamdam cum laneo panno verrucoso similitudinem haberet, a granis autem milii, quorum similes papulæ viderentur, desumpto nomine, febrem miliarem primus etiam WELSCHIUS id malum esse nuncupandum putavit: quod veluti geminum, vel *duplici ut plurimum facie* se ostenderet (2), *plerumque rubra, non raro alba*; *primum* scilicet *cum insigni ac intenso semper corporis calo-*

(1) Libelli inscriptio hæc est: *Historia Medica Novum Puerperarum Morbum continens* &c., quam partitus est Auctor in capita tria: in primo ideam morbi; in secundo vulgarem ejus curandi rationem; in tertio de natura, caussis, & curatione sententiam suam exposuit: quæ omnia in Theses fere centum distributa, publicæ Disputationi, & doctorum hominum judicio subjecit die 20. April. 1655.

(2) *V. Cap.* 3. §. 18.

calore, *rubore*, *pruritu*, *&* *asperitate cutis duriuscula; alterum quoad calorem*, *pruritum juxta ac rubedinem remissius*, *&* *pusillis albicantibus pustulis*, *ichorem in se continentibus*, *conspicuum*. Itaque sub duplici hoc aspectu per annos amplius tres infestum solis a partu mulieribus, ac formidabile fuit: quamquam animadvertit Auctor (1) jam demum *unam alteramve non gravidam corripi eodem malo cœpisse*. Atque id postmodum in ea prænobili urbe utrique sexui familiare factum fuisse, qui GOTTOFR. WELSCHIUM consecuti sunt, Medici tradiderunt. Porro hæc ipsa lues, quæ tum Lipsiensium propria & peculiaris esse civium videbatur, decursu temporis non modo Misniam, totumque Saxoniæ tractum, sed longe lateque Germaniam, immo vero alias etiam regiones invasit. Apud GEORG. HIERON. WELSCHIUM (2) historiam legisse memini primiparæ mulieris, quæ Augustæ Vindelicorum, anno 1660, in acutam febrim ex suppressis lochiis incidit, cum rubore & asperitate cutis, summaque virium imbecillitate, ut ægrotantis jam desperata salus tertio morbi die ab omnibus haberetur; atque eadem revera paullo post occubuit. sed fe-

 brem,

(1) *Cap.* 3. §. 24.
(2) *In Decade* 1. *Curation. & Consilior. Medic. Curat.* 2.

brem istam, Lipsiensi licet similem Auctor ipse agnosceret, improprie, ut mihi videtur, coccineam denominavit. Quam deinde progressionem hic morbus fecerit Augustæ Vindelicorum, ignari sumus. Nos quidem docet in opusculo quodam suo (1) Lochnerus, hanc novam, ut ipse vocat, Purpuram (2), quæ ante annos fere triginta Norimbergensibus incognita erat, tandem apud eos apparuisse, benignam inter initia, atque annis insequentibus graviorem esse factam, & potissimum in puerperis ac vegetis virginibus

(1) *Mungos Animaleulum, & Radix descrip. Norimb.* 1699.

(2) Recentes quidam Scriptores, ceteroqui medicæ artis bene periti, febrem miliarem, atque adeo exanthemata ipsa, nuncupare Purpuram consueverunt, alteram videlicet rubram, alteramque albam. Hæc vero multis omnino incongruens, ne quid gravius dicam, appellatio videtur, nisi forte credimus albam extitisse quamdam vetustis temporibus purpuram, quæ a PLUTARCHO memorata esse scribitur *: sed istud demum, qualecumque fuerit, jam nimis valde exoletum est. Atque insuper animadvertere licet, jamdudum a Medicis Purpuræ nomen tum purpureis maculis, tum febri petechiali, inditum esse, & hactenus adhiberi. AUGENIUS, vir doctissimus, reposuit Purpuram, sic a majoribus dictam, in pestilentium febrium numero: *Octava*, inquit, *febris purpura est, antiquis non incognita, in qua scilicet apparent maculæ quædam in totum corpus purpurascentes*. V. PAULINI *Prælect. Marc. pag* 299. Utinam JOH. HENR. SCHULZE, quem in græcis & latinis litteris bene versatum esse intelligo, inchoatum opus de barbaris ineptisque vocabulis, quæ in artem nostram irrepserunt, aliquando perficere queat: laborem certe quidem sibi molestum & gravem, studiosis autem medicinæ pergratum, maximeque utilem suscepit.

* V. REDII Adnotationes in Dithirambum, etrusca lingua *Bacco in Toscana*.

nibus malignam, sæpissimeque mortiferam. Jam vero in urbe primaria Hungariæ Superioris, Posonio, idem morbus pervagari cœpit. Etenim RAYGERUS (1) in observationibus scriptum reliquit, anno 1672 ad curandam puellam se arcessitum fuisse, quam continua febris vexabat cum exanthematis non rubris, sed albicante humore pellucido plenis, a collo ad genua usque diffusis. Plane insolitum RAYGERO visum est ægritudinis genus: verum ancilla, tum assidens ægrotæ, se ipsam aliquando incidisse in similem morbum testabatur; & quædam postea mulierculæ ad invisendam puellam, interea dum eadem convalescebat, venientes, talia se conspexisse in aliis exanthemata, & plerumque funesta, narrabant. Sed ipsemet frequenter ab illo tempore vidit RAYGERUS adjunctas febribus, natura petechialibus, pustulas translucidas, modo milii, modo pisi minoris magnitudine, interdum albas in modum variolarum; quibus eruptionem molientibus major æstus febrilis antecedebat, anxietas pectoris, & cordis compressio. Hæc nimirum & alia tradidit Auctor in *Scholio*

 ad

(1) CAROLUS RAYGERUS Posoniensis, vir litteratus, & rei medicæ valde peritus, qui MELCHIORIS SEBIZII auditor fuit, & FRANCISCI SYLVII, obiit anno D. 1707, ætatis suæ sexagesimo sexto. V. hujus Auctoris Observationem in *Dec.* 1. *Ephemer. Med. Phys. German. An.* 3. N. 281.

ad *Observationem* 91 Spindleri, Posoniensis quoque Medici, quippe qui multo ante illum miliares pustulas in febribus animadvertit cum benignis, tum vero etiam malignis: namque infaustum mulieris casum anno 1648 peticulis affectæ commemorat, in qua tribus horis priusquam ipsa mortem obiret, aquosæ vesiculæ apparuerunt. Sub finem proximi sæculi (ut ad Germanos redeam) cum Heidelbergæ commoraretur Joh. Conr. Brunnerus (1), & Philippoburgum profectus esset, ibi milites febre epidemica peticulari, comitem habente pleuropneumoniam, afflictos invenit, quorum hi præsertim moriebantur, quibus miliares etiam vesiculæ superveniebant. Idemque de illustribus Feminis duabus mentionem facit, quas febris acerbissima corripuit Dusseldorpii: in altera pustulæ rubicundæ, postea recurrente morbo vesiculares prodierunt; eaque summis molestiis diu conflictata præter omnium spem convaluit. Aquosæ & pellucentes, iterata quoque eruptione, pustulæ fuerunt in altera muliere, quam morbi vehementia sustulit. Atque ita novæ Brunnero visæ sunt id genus pustulæ, quasi crystallinæ, ut a nemine adhuc memoratas fuisse suspicaretur. Porro autem circiter annum 1717 in quibus-

(1) V. *Miscellan. Nat. Cur. Dec.* 3. *An.* 7. & 8.

busdam Provinciis Brandeburgicis, & fere sexennio post Francofurti ad Mœnum hæc lues grassari cœpisse dicitur. Quo propemodum tempore, ut mihi postea scribebat LENTILIUS (1), facta est frequentissima in Tractu Wirtembergico (cum ante in Suevia perraro febris illa miliaris se ostendisset) eademque multis quidem masculis, præsertim vero puerperis infesta erat: quamquam rarius inde bienni spatio accidisse id malum significabat. In Palatinatu Rheni cum pervagatus jamdudum esset morbus, adhuc tamen ad finem usque anni 1727 Basileensisibus quasi parcere civibus videbatur, ita ut JOH. RUD. ZUINGERUS per litteras certiorem me fecerit in decursu quindecim annorum unicum hominem, eumque senem se vidisse acuta febri oppressum, cum albidis pustulis & pellucidis, qui altera morbi hebdomada decesserat. Tum ego ad ZUINGERUM rescribens vehementer optabam, ut patriæ suæ, in tanto ejusdem, aliarumque regionum communi periculo, nihil pejus inposterum eveniret: neque aliud quicquam ab eo scriptum, etsi magna exspectatio mea esset, postea accepi. Huc autem ex iisdem, quas modo dixi, eximii viri litteris transferendum esse

G 3 lo-

(1) ROSINUS LENTILIUS DUCIS Wirtembergensis Consiliarius, & Archiater.

locum quemdam, & cum Lectoribus communicandum putavi: sic igitur ille: *A clarissimo* Binningero, *qui fuit Principi Montisbelgardensi a Consiliis Medicis, intellexi febrim miliarem apud ipsos vulgarem fuisse, ejusque morbi ipsum multas habuisse observationes, quarum aliquas de scripto raptim nobis recitavit, quæ cum observationibus* Hamiltoni *admodum congruere videbantur. Eidem Principi suo, alias podagrico, tunc in quamdam apoplexiæ speciem prolapso, certe vesiculas miliares eum prædixisse audivi, & præsagio eventum respondisse. Atque ipse quidem animadversionibus suis mihi fidem fecit, se non incertas notas hujus morbi imminentis detexisse. Sed magno patriæ suæ damno diem obiit hic Medicus arte insignis; de cujus scriptis, quid actum sit, compertum non habeo. Inter Observationes editas a* Binningero *ejusdem Patre, nulla occurrit de febre miliari; quod magno argumento est, vel prætermissum esse morbum tunc temporis, vel nondum, ut postea, vulgatum.* Hæc Zuingerus.

Reliquum est, ut luis hujusce notitiam, & documenta quædam ex Britannica gente capiamus. Ac nostram inprimis sententiam confirmabat vir doctissimus & celeberrimus Hans Sloane (1), cum in Consilio abhinc annis

(1) Eques Auratus, quondam Præses Regiæ Societ. Anglicanæ; Regis GEORGII II Archiater &c.

annis viginti ad nos dato, minime dubium sibi esse diceret, quin experientes olim Medici cum in ceteris Europæ locis, tum in Anglia, morbum ejusmodi nonnumquam observavissent: qui tamen recenti ætate Britannos, perinde ut alias quasdam nationes, frequentius divexaret, ubi familiaris non modo, sed interdum epidemicus esset. Equidem in libro THOMÆ WILLISII, caput illud totum perlegens *de Putridis Puerperarum Febribus*, quamdam mihi videor perniciosæ febris miliaris imaginem videre. Namque iis propemodum symptomatis memoratæ ab Auctore puerperæ affligebantur, quæ in nostratibus sæpenumero animadversa fuerunt; atque illarum per id temporis ægrotantium, ut aliquando nostrarum, pars maxima interibat. Quæ autem a WILLISIO symptomata designantur, præcipua hæc sunt: febris ut plurimum a rigore vel horrore initium ducebat; inde calor & sudor, qui, licet assiduus, nihil proderat omnino; lochia parce fluebant, vel supprimebantur; inquietudo accedebat cum pervigilio; pulsus in statu morbi vehemens & citatus; cordis palpitatio; præcordiorum oppressio; frequens respiratio; suspiria; tinnitus aurium; capitis repletio; tendinum motus convulsivi; & circum viscera, velut in hystericis, mira distentio & inflatio: alias

ſtupor, & affectus comatoſi; alias mentis commotiones & deliria; adeo ut humore praviſſimo, qui excerni debuiſſet, in cerebrum & nervos irruente, tum viribus proſtratis, pulſuque debili & inæquali, ægrotæ in mortem præcipites agerentur. Porro idem Auctor de prænobili juvene, & venuſta muliere narrat, quæ a facili partu ſatis bene ſe habere ad ſextum uſque diem perrexit: nihilominus die ſeptimo rigor eam corripuit, & febricula, cum lochiis imminutis; decimo increbuit febris, poſteraque nocte ſomnus vix ullus: mane inſequentis diei aperte delirabat; ſupprimebantur uteri purgamenta; horrebat corpus, & concutiebatur; tendines in carpis convellebantur, ut percipi pulſus haud facile poſſet, qui debilis erat & creberrimus: interim datis pharmacis & melius pulſabat arteria, & multus ſudor promovebatur, ita ut levis ſaltem aliqua ſalutis ſpes ſubſulgeret: ſed tamen paucis poſt horis ægrota elanguit, alvum copioſe dejecit, hinc plane reſolutis viribus conſumpta eſt. Atqui hujuſmodi caſus funeſti hic etiam clariſſimis & juvenibus feminis aliquoties inciderunt. Nullo quidem loco puſtulas commemorat Willisius, ſed maculas in quibuſdam ſaltem mulieribus purpureas. ubi vero acutum morbum exponit nobiliſſimæ puerperæ

peræ, quæ octavo die decessit, præter alia symptomata, de hisce peculiaribus meminit, qualia nostris in febribus miliariis observata sunt: *Palpebris*, inquit, *obductis*, *cum sonitu & tinnitu in toto capite mille phantasmata incursabant* .... *aliquando cum primum dormitare cœperat*, *statim perterrita*, *& in præcordiis aggravata expergiscebatur*. ... *videbatur sui capitis magnitudo adaucta*: *quod simili ritu fit ac cum pes stupore correptus se ipso longe major persentiri videtur*: tum illud subjungit, quod peculiariter morbi naturam indicare potest, nempe *stuporem in toto corpore pungitivum*. Ceterum quod aliquarum dumtaxat puerperarum cutis interstincta esset maculis; utique scimus in febribus, vi sua & essentia peticularibus, aut miliariis, aliquando evenire, ut efflorescentia quædam perexigua, & sensum prope fugiens, immo nulla prorsus appareat: & mors quidem ipsa in vehementi febre miliari nonnumquam obtingit, priusquam pustulæ erumpere potuerunt. Deinde compertum habemus maculas, vel exanthemata interdum sub exitu morbi prodire; aut etiam, cum initio peticulæ se ostenderint, miliares inde papulas exoriri. Quapropter nisi de tanto viro, eodemque sollerti Philosopho, atque Anatomico loqueremur, quantus pro-

fecto

fecto fuit Willisius, dubitandum nobis esset, num ægrotantium cuti observandæ, & exanthematis quibusque discernendis parem ipse ac rebus ceteris, diligentiam adhibuisset. Enimvero Vallesius, ut alio loco diximus, & Joh. Langius, & Ballonius (1) vel miliares ab Hippocrate memoratas aspredines, quod minus consideraverint, a vulgaribus maculis, sive peticulis nihil differre putaverunt. Ad summam pleræque febres illæ puerperarum atrocissimæ, sicut a Willisio expositæ sunt, natura peticulares censeantur, per me licet; sed morem præcipue miliarium, meo judicio, tenebant. Quamquam enim utramque inter speciem magna cognatio sit, miliaris tamen febris quasdam proprietates habet, magis fraudulenta, & sæpe nobis terribilior visa est.

Jam

(1) Id in primis de BALLONIO mirari licet, quippe qui cutaneas eruptiones, ac pustulas, toto ægrotantium corpore diffusas, interdum ipse viderit in febribus tertianis, & in quibusdam continuis nec malignis, videlicet ab æstu & fervore sanguinis excitatas; idemque de aliis meminerit febribus, quas comitarentur ejusmodi pustulæ, ubi quid *cacoethes* inesset, propterea que suspectas esse tradiderit. Hæc autem omnia cum observasset acutissimus, atque optimus interpres HIPPOCRATIS, cujus multa quidem involuta, & obscura diligenter explanavit; quid est quod asperitatem cutis miliaceam ad peticularem affectionem retulit? V Auctoris *lib. 2. Consilior. Medic. in Comment. ad Histor. 5.* ubi etiam LANGII peculiaris locus, qui ad hanc rem pertinet, descriptus invenitur.

Jam ſedulus ille medicinalium rerum obſervator, qui proxime WILLISIUM conſequutus eſt, SYDENHAMIUS, de miliaribus puſtulis mentionem fecit in commentariolo *De Novæ Febris Ingreſſu*. Hæc ſcilicet febris in decurſu anni 1684 Londinenſibus infeſta fuit civibus, cum proximo ſuperiore anno longe gravior atque epidemica in aliis Angliæ locis exſtitiſſet. ſæpenumero peticulæ, aut maculæ purpureæ, interdum miliares papulæ, morbillis non valde abſimiles, in cute efflorefcebant: atque hujuſmodi exanthemata, licet ipſius vi morbi nonnumquam erumperent, ſæpius a calido regimine, & abuſu cardiacorum, excitabantur, ut idem Auctor exiſtimavit. Ab eo tempore febres acutæ miliares, quæ proprie ſic appellantur, in Britannia frequentiores fuiſſe dicuntur; de quibus nihil porro litteris conſignatum a SYDENHAMIO accepimus, cum is deſinente anno 1689 e vivis exceſſerit. MORTONUS inde aquoſas commemoravit veſiculas miliares, ſed eas tantummodo, quæ media variolarum ſpatia occuparent, ab aliis etiam Medicis adnotatas. Ille autem ad claſſem morborum, qui vocari ſolent inflammatorii, cum varioloſas non ſolum, & morbilloſas, ſed miliares quoque febres referret; de hiſce & reliquis ex inflammatione

ne affectibus scripturum se aliquando sperabat, si DEUS *vitam & otium dedisset*; quemadmodum ipse declaravit in *Præfatione* ad librum *De Febribus Inflammatoriis Universalibus*. num quid ejusmodi scriptum MORTONUS reliquerit, nescimus: etenim anno 1698 sub finem mensis Augusti mortem obivit. Tandem vero HAMILTONUS cum plurium spatio annorum observationes collegisset, *de Febri Miliari Tractatum* illum confecit, atque in lucem emisit, qui unus de hoc argumento versatus est diu in manibus Medicorum. nam deinde Germani quidam, ETTMULLERUM (1) subsequuti, de morbi ejusdem natura, & curandi ratione accurate disseruerunt. Et HAMILTONUM quidem ipsum fuisse multi existimarunt, qui febres miliares cognovisset omnium primus in Anglia. Sed tamen in eo, quod supra citavimus, doctissimi SLOANE ad nos Consilio hæc plane verba leguntur: *Mihi*, inquit, *a Cl.* BERNARDO (2), *percelebri Londinensi Practico*

(1) Hic scilicet auctor multo ante HAMILTONUM de Purpura, seu Febre Miliari, sed breviter scripsit nonnulla, quæ suis de Medicina Practica operibus inseruit.

(2) Illum videlicet eumdem esse arbitror CAROLUM BERNARDUM, quem propter summam eruditionem atque experientiam tum professionis, tum patriæ suæ decus & ornamentum fuisse dicit FREINDIUS in *Historia Medicinæ*: ubi etiam BERNARDI judicium de veteri & nova Chirurgia, perite eleganterque ipsius verbis expressum descripsit.

Ctico, plures ante annos monstrata [febris miliaris] HAMILTONO *a me ipso primum indigitata fuit*. Hoc præterivit in Præfatione utriusque Tractatus sui (1) HAMILTONUS; tantum significavit, statim ut manuscriptum codicem Typographo tradidisset, illud sibi innotuisse singulare caput *de Febre Miliari Puerperarum*, quod in *Collegio Practico* ETTMULLERI inveniretur. Nihil autem mirum videri debet, ab auctore Anglo commemoratum non esse GOTTOF. WELSCHII libellum (2), extra Germaniam vix cognitum, quippe cujus perpauca in publicum prodiissent exemplaria, neque alia deinde, quod sciam, ab anno 1655 ejusdem editio facta esset; ita ut in transalpinis urbibus cum sæpe olim perquirendum exemplar curassem, in quadam denique taberna libraria fortuito inventum sit. De MERCKLINO potius mirari licet, Norimbergensi Medico, quod in *Lindenio Renovato*, ubi alterum denunciatur opusculum WELSCHII *de Lethalium Vulnerum Judicio*, alterum *de Novo Puerperarum Morbo* prætermissum fuerit: cum alioqui scripta, quæ-

(1) Simul enim Auctoris *Tractatus duo* prodierunt; *Prior de Praxeos Regulis*; *Alter de Febre Miliari*. *Londini* 1710. *Ulmæ* 1712.

(2 Neque ETTMULLERUS ipse de opusculo civis sui, atque, ut arbitror, præceptoris WELSCHII mentionem fecit, ideo fortasse quod brevem de miliari febre sermonem instituit.

quæcumque noverit, in exteris & longinquis locis edita, ad Lindenianum Indicem MERCKLINUS adjecerit. Sed mittamus hæç, quæ ad historiam febrium miliarium parvi momenti sunt: atque etiam satis exteras regiones pervagati, nunc tandem ad subalpinam, patriamque nostram veniamus.

Anni sunt amplius duo & triginta, cum Augustæ Taurinorum mihi una cum aliis Medicis primum contigit, ut acutam febrem miliarem in quadam nobili Virgine observarem. præcipua, quæ reminisci possum, hæc erant symptomata: acerbus lateris dolor; difficilis respiratio; pulsus valde concitatus; assidua non modo vigilia, sed etiam corporis diu noctuque immoderata jactatio; ut in summo vitæ periculo ægrota versari ad decimum usque diem videretur: tum vero pustularum eruptio, limpidum humorem continentium, & ea quidem ex improviso facta est, nobis nihil tale cogitantibus: postea febris, & symptomata paullatim omnia remiserunt: denique adolescentula, non sine multorum admiratione, convaluit; atque etiamnum vivere hanc illustrem optimamque feminam auditione accepi. Biennio post unus ex iis, quos modo dicebam, Medicis, ad curandam mulierem accitus fuit, atrocissimo id genus morbo

la-

laborantem, quæ nullis tamen remediis adjuvari, neque instantem mortem effugere potuit. Porro alius quidam medicæ artis bene peritus, atque ingenuus vir, certiorem me faciebat de miliari febre, quæ item letalis fuisset juveni puerperæ, triennio prius quam casus ille ante memoratus nobili Virgini obtigisset. Jam vero insequentibus annis identidem aliquæ a partu mulieres hac perniciosa febre corripiebantur; ac pedetentim eadem lues magno omnium terrore percrebuit. etenim solis aliquandiu puerperis, maximeque illustribus matronis, infesta fuit, adeo ut nonnullæ etiam, cum salutis non exigua spes præluxisset, miserabiliter occubuerint: deinde plures alias promiscue, nec minore feritate invadere cœpit, atque perrexit. Quapropter afflictæ conjuges, dum uterum gerebant, multoque magis florente ætate nobiles, quam ceteræ, pariendi laborem, & quemcumque cruciatum parvi facientes, illud unum horribile malum, quippe quod sibi facile eventurum singulæ putarent, cum tristitia & angore dies noctesque animo agitare solebant. Ac melior quidem eorum hominum videbatur conditio, qui pestilentia ipsa semel affecti fuissent. nam de qualibet peste illud tritum & vulgare est, quod specialiter de Attica prodi-

dit

dit Thucycides: a ceteris, inquit, omnibus beati dicebantur qui evasissent, præcipue quod quemquam morbus iterum corripere solitus non esset, saltem non extingueret. ex miliari autem febri recreatæ mulieres idem subire se periculum ex altero puerperio prænoscebant, earum scilicet exemplo edoctæ, quæ denuo hanc luem contraxerant, unde etiam ex his aliquæ diem obierant. Sed progressu temporis communem utrique sexui se morbus ostendit, pueris, adolescentibus, matura ætate, nonnunquam provecta hominibus: id quod feminis uterum gerentibus, ut in communi calamitate, solatium afferre potuisset, nisi tum insuper timendum sibi esse, vel extra graviditatem, intellexissent: tametsi a prægnatione & partu fiunt illæ ad morbum prodcliviores. Fortunata quidem in tali rerum statu censebatur plebecula, malo huic teterrimo longe minus obnoxia; adeo ut in Taurinensi Nosocomio, ubi parituris mulieribus hospitium jamdiu est constitutum, earum adhuc nulla incidisse in malignam febrem miliarem diceretur. Tanti enimvero momenti est ad valetudinem tuendam simplicioris victus ratio, & certa quædam temperatura & habitudo corporum; ut eadem

prop-

propterea non ita facile a morbiferis quibusdam causis lædantur.

Quæ autem per aliquod temporis spatium propria hujusce urbis, & peculiaris habita fuit calamitas, sensim Pedemontanam regionem longe lateque pervasit. Etenim abhinc annos viginti cum ex provincialibus Medicis quærerem, quidnam sibi cognitum perspectumque esset de omni genere febrium miliarium; alii tantummodo benignas in pueris, & adolescentibus; alii in quaque ætate nonnullas continuas, fere putridas, cum vermibus conjunctas se observasse narrabant. Deinde vero nobis identidem nuntii afferebantur de miliariis febribus, quæ ubi locorum perniciosæ numquam antea, vel admodum raro inciderant, tales jam aliquoties, aut sæpius, apparuissent: ita ut pauci denique Pedemontani tractus inveniantur, ad quos citius aut serius non idem malum permanaverit. Sed tamen haud pari feritate ac frequentia provincias, urbemque nostram continenter hic morbus affligit; cujus etiam apud Germanicam Gentem vicissitudines quæ-

 dam

(1) Præter alia, quæ olim de febre miliari nobiscum communicavit FRID. HOFFMANNUS, illud præsertim expressum eisdem ipsius verbis hic adnotamus. *Epidemice*, inquit, *rarius quidem grassari suevit; quandoque tamen post insolitam nimis fervidam æstatem, vel tepidam hieme constitutionem aeris, quam pluviosa & frigida diuturna excipiat tempestas. populares habet circuitus*.

dam ſunt (1); ut illud plane inſolens cenſeri debeat, quod ſupra ex Gottofr. Welschio tradidimus, per triennium adeo communem, & mortiferam puerperis Lipſienſibus miliarem luem exſtitiſſe (1). Vertente quidem anno 1726 magnam hominum ſtragem fuiſſe in Thuringia, & Francofurti ad Mœnum nos quondam certiores fecit Hoffmannus. In Tractu Wirtenbergenſi (ut alibi diximus auctore Lentilio) cum aliquandiu graſſatus eſſet morbus, idemque multis funeſtus, deinde tamen per biennium rarius interveniebat. Ac febrium petechiallum ſimilis ratio eſt, quæ ſcilicet in fatalia quædam tempora incidere videntur, & interim, ad earum morem quod attinet, inordinate, vel gradatim decedunt, aut increbreſcunt. ſic docet Loewius in *Conſtitutione Epidemica Sempronienſi An.* 1704, *menſe Februario valde benignas fuiſſe petechias*, *Martio pejores*, *Aprili peſſimas*. Item variolæ & morbilli, & aliæ præterea ægritudines, ſive ob evidentes cauſas, ſive abſconditas, diverſo gradu & circuitu humanum genus vexare ſolent. Ut autem ad no-

(2) Ubi morbos diverſi generis nominatim exponit ADOLPHUS, Lipſiæ graſſantes per annum 1720 a Junio menſe ad Decembrem, nullam de febribus miliariis mentionem facit; quod ſane mirum videtur. V. *Acta Acad. Nat. Cur. Vol.* 1, *Obſ.* 1.

noſtrates redeam febres miliaceas, hæ modo plures, modo pauciores obveniunt; aliæ omnino graviſſimæ, aliæ minus moleſtæ ac periculoſæ, quin etiam aliquæ ita mites ſunt, & malorum ſymptomatum expertes, ut vitæ diſcrimen afferre penitus nullum videantur. quamquam ne his quidem fidere ſollertes expertique Medici conſueverunt, uſque dum procedentis morbi, non raro fallacis, rationem & viam intento animo perſequuti, revera ſalutarem exitum fore cognoverint (1). Ceterum ex eo genere febrium miliarium, quæ graviſſimæ ſunt ac perniciosæ, prudenter delectis & opportune datis remediis, maximeque illius egregiæ curatricis Naturæ opera, non pauci ægrotantes, aliquando etiam ad extremum perducti, mirabiliter ab imminentis interitus periculo vindicantur.

Quo autem luctuoſo tempore febrem miliarem in hac urbe infeſtam illuſtribus præſertim matronis, quæ recens peperiſſent,

(1) Huc ſpectare potiſſimum videtur, quod BALLONIUS admonet *Epidemior. lib. 2. Perſeverante*, inquit, *febre licet miti non ita ſecuros eſſe oportet, quin ſemper aliquid ſiniſtri pertimeſcamus, ut omni nos calumnia liberemur: multa enim bonos Medicos latent; id quod* GALENUS Comment. in lib. Prorrhet *abunde demonſtravit*. Atque hæc quidem providentia ægrotis maxime utilis eſt: namque in his percurandis longe majorem diligentiam operamque ponunt Medici, ubi morbum, aſpectu lenem, temporis decurſu ingraveſcere adhuc poſſe animadverterint.

ac sæpe mortiferam fuisse diximus; jussu REGIS Augustissimi aliquoties convocati sunt præstantes in arte medica viri, ut suas inter se observationes communicarent, ac de regimine gravidarum mulierum, delectuque remediorum in curandis puerperis judicium suum proferrent. simul incisiones cadaverum fieri cœperunt, quæ postmodum, in cives feminas propagata lue, multo frequentius institutæ sunt. ego nonnullis primum interfui; deinde vir (1) plane idoneus tali ac tanto muneri obeundo præpositus fuit, qui de singulis rebus diligenter observatis retulit, suamque sententiam exposuit. Ab exteris præterea Medicis celeberrimis petitum fuit consilium, ut in eo casu acerbissimo nihil esset prætermissum, quod publicæ saluti profuturum videretur. Hæc videlicet annis abhinc viginti peracta sunt. Itaque per id temporis, & deinceps multa collegi, quæ ad idem argumentum pertinerent, sive in curandis ægrotis adnotata, sive a Scriptoribus, atque a nostratibus Medicis desumpta, qui me officiose observationum suarum participem facere solebant. sed eas promiscue res omnes, prout occasio data erat, una cum animadversionibus quibusdam

(1) Cl. BIANCHI Primarius tum Professor Anatomicus in Regia Taurinensi Academia, nunc etiam Magistratus Medici Princeps, vulgo *Capo del Protomedicato*.

dam meis, in adversaria contuli; quibus accurate recognoscendis, & in ordinem collocandis hactenus tantum otii, quantum esset satis, habere non potui. Nunc autem mihi visum est de miliarium febrium antiquitate & progressu, qui recenti ætate maximus, ac prope incredibilis fuit, jamdiu inchoatam hanc dissertationem, & denique absolutam, emittere.

IMPRIMATUR.

Vicarius Generalis S. Officii.

V. C. Guidetti P. & R.

Se ne permette la Stampa.

Morozzo per la Gran Cancelleria.

ERRATA.

Pag. 20. *lin.* 18. pane *leg.* pæne. *p.* 37. *l.* 26. ac *leg.* ut *p.* 38. *l.* 1. ſuſtulerit *leg.* penitus ſuſtulerit. *p.* 51. *l.* 12. inferiore *leg.* interiore. *p.* 52 *l* 13. Germania *leg.* Germaniam. *p.* 58. *l.* 2. granis *leg.* maculis. *p.* 59. *l.* 23. exortis *leg.* exortæ *p.* 70. *l.* 26. Ananbergenſes *leg.* Annabergenſes. *p.* 77. *l.* 4 Olyſſiponæ *leg.* Olyſſipone; *l.* 17. generis puſtulas *leg.* generis eſſe puſtulas.

Quæ reliqua ſunt menda leviſſima, Lector ipſe corrigat.